ZMAD

Zespół biostatystyków ZPZSiA (WNZ)

Uniwersytet Medyczny

TABELE KONTYNGENCJI

Wprowadzenie

Test χ^2

Czy to prawda?

Przy odgadywaniu losowo wybranej liczby unika się wartości skrajnych, ponieważ mniema się, że wynik średni jest wynikiem najbardziej prawdopodobnym.

Test χ^2

Czy to prawda?

Przy odgadywaniu losowo wybranej liczby unika się wartości skrajnych, ponieważ mniema się, że wynik średni jest wynikiem najbardziej prawdopodobnym.

Test χ^2

Czy to prawda?

Przy odgadywaniu losowo wybranej liczby unika się wartości skrajnych, ponieważ mniema się, że wynik średni jest wynikiem najbardziej prawdopodobnym.

Test χ^2

Czy to prawda?

Przy odgadywaniu losowo wybranej liczby unika się wartości skrajnych, ponieważ mniema się, że wynik średni jest wynikiem najbardziej prawdopodobnym.

Eksperyment

Cztery karty ponumerowano liczbami: 1,2,3 oraz 4. Wybieramy losowo jedną kartę. Zebrane osoby odgadują jej numer.

Test χ^2

Czy to prawda?

Przy odgadywaniu losowo wybranej liczby unika się wartości skrajnych, ponieważ mniema się, że wynik średni jest wynikiem najbardziej prawdopodobnym.

Eksperyment

Cztery karty ponumerowano liczbami: 1,2,3 oraz 4. Wybieramy losowo jedną kartę. Zebrane osoby odgadują jej numer.

Wyniki eksperymentu

Nr karty	Ile razy wybrana
1	2
2	13
3	21
4	4

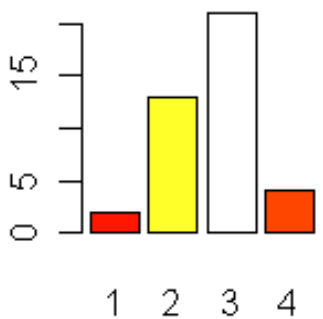

Test χ^2

Czy to prawda?

Przy odgadywaniu losowo wybranej liczby unika się wartości skrajnych, ponieważ mniema się, że wynik średni jest wynikiem najbardziej prawdopodobnym.

Eksperyment

Cztery karty ponumerowano liczbami: 1,2,3 oraz 4. Wybieramy losowo jedną kartę. Zebrane osoby odgadują jej numer.

Wyniki eksperymentu

Nr karty	Ile razy wybrana
1	2
2	13
3	21
4	4

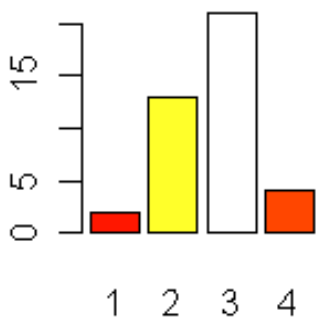

O czym świadczą uzyskane wyniki?

Gdy odgadujemy losowo...

UKŁADY LOSOWE

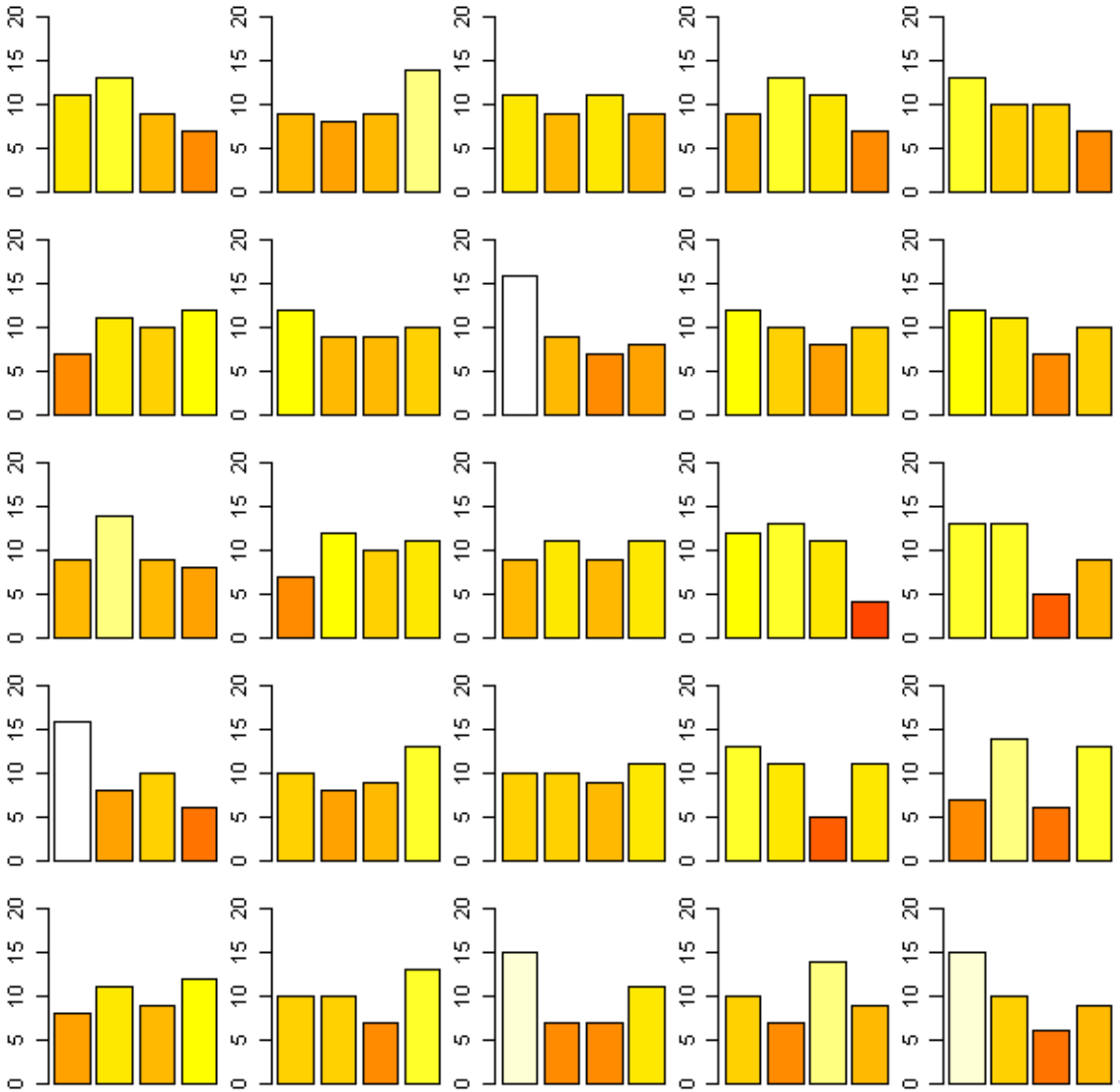

Realizacje statystyki χ^2				
2.0	2.2	0.4	2.0	1.8
1.4	0.6	5.0	0.8	1.4
2.2	1.4	0.4	5.0	4.4
5.6	1.4	0.2	3.6	5.0
1.0	1.8	4.4	2.6	4.2

Realizacje statystyki χ^2				
2.0	2.2	0.4	2.0	1.8
1.4	0.6	5.0	0.8	1.4
2.2	1.4	0.4	5.0	4.4
5.6	1.4	0.2	3.6	5.0
1.0	1.8	4.4	2.6	4.2

Cztery największe wartości

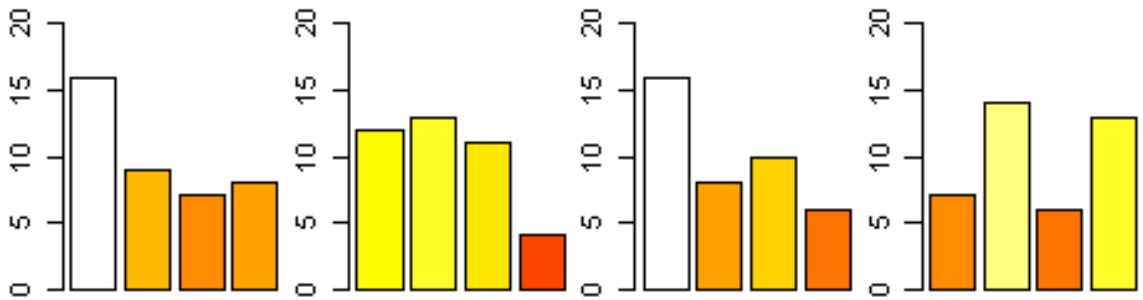

Realizacje statystyki χ^2				
2.0	2.2	0.4	2.0	1.8
1.4	0.6	5.0	0.8	1.4
2.2	1.4	0.4	5.0	4.4
5.6	1.4	0.2	3.6	5.0
1.0	1.8	4.4	2.6	4.2

Cztery najmniejsze wartości

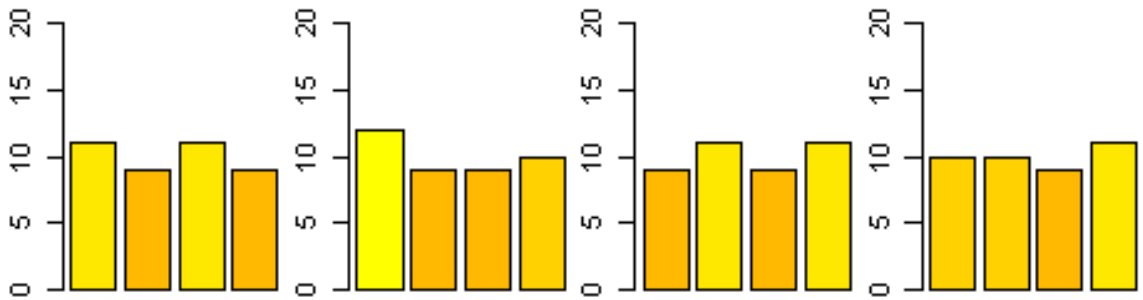

Hipoteza: Odgadywano przypadkowo

Karta (i)	n_i	n_i^t	$\frac{(n_i - n_i^t)^2}{n_i^t}$
1	2	10	6.4
2	13	10	0.9
3	21	10	12.1
4	4	10	3.6
Suma	40	40	23.0

$$\chi^2 = \sum_i \frac{(n_i - n_i^t)^2}{n_i^t} = 23.0$$

n_i – liczebność zaobserwowana

n_i^t – oczekiwana/spodziewana liczebność przy założeniu, że odgadywano całkowicie przypadkowo nie kierując się żadnymi uświadomionymi lub nieuświadomionymi regułami

Hipoteza: Odgadywano przypadkowo

Karta (i)	n_i	n_i^t	$\frac{(n_i - n_i^t)^2}{n_i^t}$
1	2	10	6.4
2	13	10	0.9
3	21	10	12.1
4	4	10	3.6
Suma	40	40	23.0

$$\chi^2 = \sum_i \frac{(n_i - n_i^t)^2}{n_i^t} = 23.0$$

n_i – liczebność zaobserwowana

n_i^t – oczekiwana/spodziewana liczebność przy założeniu, że odgadywano całkowicie przypadkowo nie kierując się żadnymi uświadomionymi lub nieuświadomionymi regułami

Pytanie: **Czy otrzymana wartość statystyki jest na tyle duża, aby można było uznać, że w odgadując losowo numer karty kierujemy się jakimiś regułami?**

Sposób 1: Dla 2000 losowych układów sprawdzamy, ile razy empiryczna wartość statystyki Chi-kwadrat przekroczy 23. Następnie wyznaczamy procent takich układów:

$$0.04998\%$$

Sposób 2: Wyznaczamy prawdopodobieństwo zdarzenia losowego polegającego na tym, że zmienna losowa o rozkładzie $\chi^2(3)$ zrealizuje się powyżej wartości 23. W ujęciu procentowym otrzymujemy:

$$0.0040383\%$$

Czy to prawda?

Niezdecydowani wyborcy głosują na pierwsze osoby z listy,których na przykład imiona brzmią ładnie lub znajomo. W przypadku alfabetycznego porządku na listach, kandydaci o nazwiskach zaczynających się na pierwsze litery alfabetu mają większe szanse na wybór niż pozostali kandydaci.

Czy to prawda?

Niezdecydowani wyborcy głosują na pierwsze osoby z listy,których na przykład imiona brzmią ładnie lub znajomo. W przypadku alfabetycznego porządku na listach, kandydaci o nazwiskach zaczynających się na pierwsze litery alfabetu mają większe szanse na wybór niż pozostali kandydaci.

Eksperyment

Pierwsza litera nazwiska	Frakcja wyborców	Liczba kandydatów	Liczba wybranych
A-C	0.203	91	47
D-G	0.179	63	32
H-L	0.172	59	23
M-O	0.253	75	22
P-Z	0.194	47	20
Suma	1	335	144

Czy to prawda?

Niezdecydowani wyborcy głosują na pierwsze osoby z listy,których na przykład imiona brzmią ładnie lub znajomo. W przypadku alfabetycznego porządku na listach, kandydaci o nazwiskach zaczynających się na pierwsze litery alfabetu mają większe szanse na wybór niż pozostali kandydaci.

Eksperyment

Pierwsza litera nazwiska	Frakcja wyborców	Liczba kandydatów	Liczba wybranych
A-C	0.203	91	47
D-G	0.179	63	32
H-L	0.172	59	23
M-O	0.253	75	22
P-Z	0.194	47	20
Suma	1	335	144

Jakie hipotezy można postawić i zweryfikować?

Hipoteza: Kandydaci zostali nominowani przez partię bez względu na nazwisko

Hipoteza: Porządek alfabetyczny na listach nie wpływa na wyniki wyborów

Pierwsza litera nazwiska	Liczba kandydatów	Oczekiwana liczba kandydatów
A-C	91	0.203(335)=68.0
D-G	63	0.179(335)=59.9
H-L	59	0.172(335)=57.6
M-O	75	0.253(335)=84.7
P-Z	47	0.194(335)=65.0
Suma	335	335.2 [335 bez zaokrągleń]

$$\chi^2 = 14.0785,\ df = 4,\ p - value = 0.007049$$

Hipoteza: Kandydaci zostali nominowani przez partię bez względu na nazwisko

Hipoteza: Porządek alfabetyczny na listach nie wpływa na wyniki wyborów

Pierwsza litera nazwiska	Liczba wybranych	Oczekiwana liczba wybrnych
A-C	47	(91/335)144=39.1
D-G	32	(63/335)144=27.1
H-L	23	(59/335)144=25.4
M-O	22	(75/335)144=32.2
P-Z	20	(47/335)144=20.2
Suma	144	144

$$\chi^2 = 5.9562,\ df = 4,\ p - value = 0.2024$$

Czy to prawda?

Starsze rodzeństwo jest bardziej prawomyślne niż młodsze.

Czy to prawda?

Starsze rodzeństwo jest bardziej prawomyślne niż młodsze.

Eksperyment

1137 chłopców sklasyfikowano na dwie kategorie: bardzie i mniej niegrzecznych. Następnie sprawdzono, w jakiej kolejności się rodzili.

Czy to prawda?

Starsze rodzeństwo jest bardziej prawomyślne niż młodsze.

Eksperyment

1137 chłopców sklasyfikowano na dwie kategorie: bardzie i mniej niegrzecznych. Następnie sprawdzono, w jakiej kolejności się rodzili.

Niegrzeczny	Najstarszy	Środkowy	Najmłodszy	Jedynak	Suma
bardziej	127	123	93	17	360
mniej	345	209	158	65	777
Suma	472	332	251	82	1137

Liczebności

Niegrzeczny	Najstarszy	Środkowy	Najmłodszy	Jedynak	Suma
bardziej	26.9%	37.0%	37.1%	20.7%	31.7%
mniej	73.1%	63.0%	62.9%	79.3%	68.3%
Suma	100%	100%	100%	100%	100%

Kolumnowy rozkład procentowy

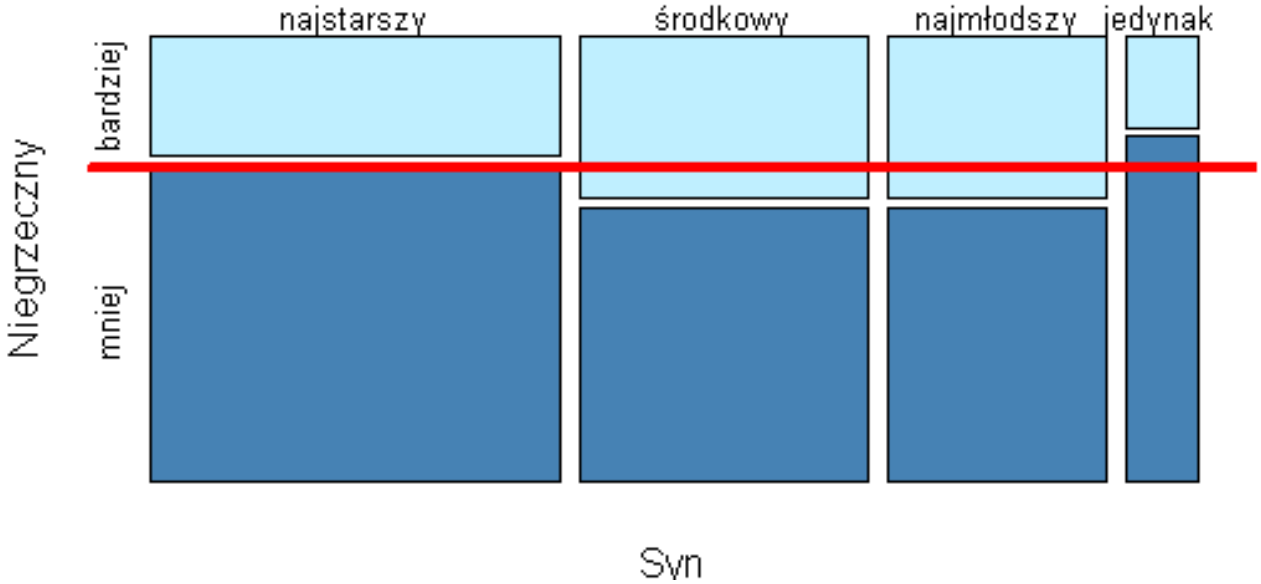
najstarszy
środkowy
najmłodszy
jedynak
bardziej
mniej
Niegrzeczny
Syn

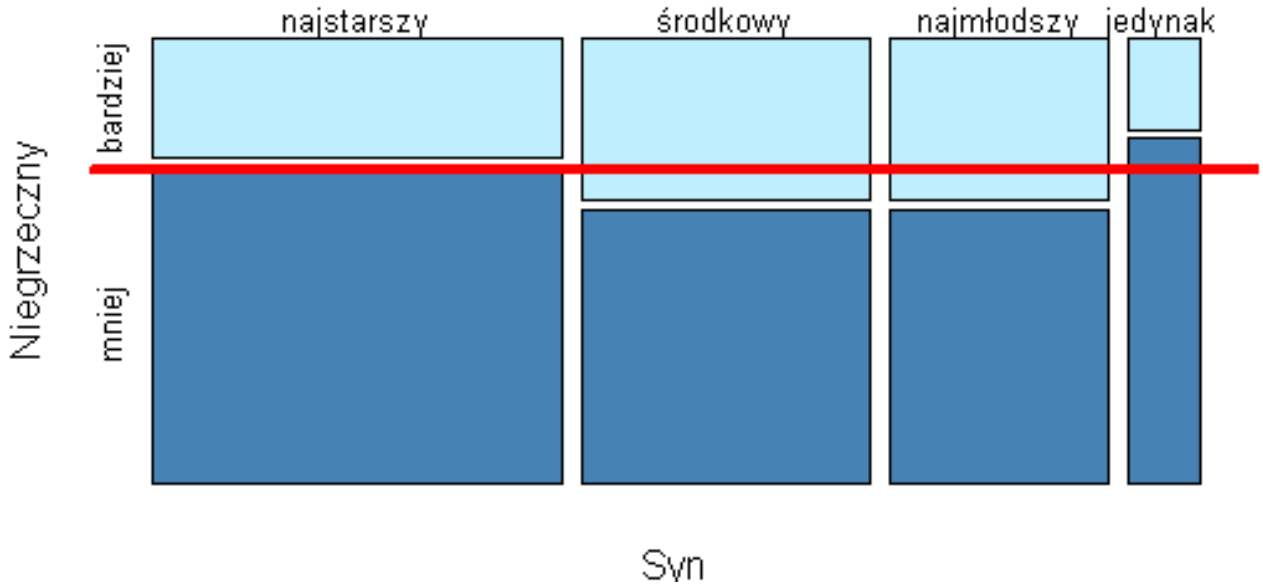

Niegrzeczny	Najstarszy	Środkowy	Najmłodszy	Jedynak	Suma
bardziej	149.4	105.1	79.5	26.0	360
mniej	322.6	226.9	171.5	56.0	777
Suma	472	332	251	82	1137

Liczebności oczekiwane

$$149.4 = 0.371 \cdot 472$$
$$105.1 = 0.371 \cdot 332$$
$$56.0 = 0.683 \cdot 82$$

$$\chi^2 = \sum \frac{(Zaobserwowana - Oczekiwana)^2}{Oczekiwana}$$

$$\chi^2 = \frac{(127-149.5)^2}{149.5} + \frac{(123-105.1)^2}{105.1} + \ldots + \frac{(82-56.0)^2}{56.0}$$

$$\chi^2 = 17.2816, \quad df = 3, \quad p - value = 0.0006185$$

TABELE $2\ x\ 2$

Różne sposoby zbierania danych

Forma przedstawiania danych

	X		
Y	0	1	Suma
0	d	c	r
1	b	a	s
Suma	m	n	N

Literki $a,\ b,\ c,\ d$ oznaczają liczebności.

POSTAĆ TESTU χ^2 zależy od sposobu zebrania danych

$$\chi^2_1 = \frac{[a(m-b) - b(n-a)]^2 N}{mnsr}, \quad \chi^2_2 = \frac{(ad-bc)^2(c+d)}{N(a+b)cd},$$

$$\chi^2_3 = u^2, \quad u = \frac{b-c}{\sqrt{b+c}}$$

Eksperyment 1, χ^2_1

Jeden z marginesów tabelki jest ustalony.

Przykład

Chcemy porównać skuteczność dwóch terapii w leczeniu choroby oczu. Do każdej terapii przydzielamy losowo po 28 pacjentów. Po zakończonych terapiach zliczamy zdrowych i chorych pacjentów.

Choroba	Terapia 1	Terapia 2
Nie ustąpiła	14	15
Ustąpiła	14	13
Ogółem	28	28

Eksperyment 2, χ^2_1

Ustalona jest całkowita liczba obserwacji

Przykład

Chcemy zbadać, czy poziom hormonów u pacjenta ma wpływ na wynik leczenia. W tym celu wybieramy losowo stu pacjentów, z których część ma niski poziom hormonów, a część wysoki. Po zakończeniu procedury leczenia, tworzymy tabelkę:

Poziom hormonu	Wynik leczenia		Suma
	Negatywny	Pozytywny	
Niski	18	65	
Wysoki	10	7	
			100

Eksperyment 3, χ^2_1

Wszystkie wartości w tabelce uzyskane są drogą losową

Przykład 1

Badamy potomstwo pewnego wodnego organizmu. Część potomstwa trafia losowo do grupy kontrolnej, a część do grupy ryzyka. W obu grupach po zakończeniu eksperymentu notujemy liczbę żeńskich i męskich osobników, które przetrwały osiągając dojrzałość. Początkowa liczba osobników nie jest znana.

	Osobniki	
Grupa	żeńskie	męskie
kontrolna	363	103
ryzyka	376	182

W niektórych badaniach notowane liczebności są związane z

- czasem obserwacji
- rozmiarem obszaru, z którego pochodzą obserwacje

Przykład 2

Badamy czy praca przy pewnych chemikaliach ma związek z ryzykiem zachorowania na raka i czy ryzyko to zależy od płci. W tym celu przez określony czas obserwujemy grupę kontrolną i grupę narażoną na działanie chemikaliów. Otrzymujemy wyniki

	Płeć	
Chemikalia	żeńska	męska
Tak	(482; 8773)	(85; 1974)
Nie	(549; 13634)	(13; 303)

(liczba zachorowań; łączny czas obserwacji)

Eksperyment 4, χ^2_1

Badania retrospektywne

Przykład

Podejrzewamy, że wykonywanie pewnej pracy może być przyczyną choroby, która ujawnia się dopiero po wielu latach. Aby zweryfikować te podejrzenia, wybieramy do badań dwie grupy osób. Pierwsza grupa składa się z 50 zdrowych osób, a druga z 20 chorych. Sprawdzamy, które osoby wykonywały tę pracę.

	Praca		Suma
Choroba	Nie	Tak	
Nie	12	38	50
Tak	2	18	20

Eksperyment 5, χ^2_2

Przykład

W leczeniu pewnej choroby stosuje się zamiennie dwa preparaty. Wiadomo, że mogą one powodować uszkodzenie wątroby. Chcąc porównać szkodliwość obu preparatów wykonujemy następujący eksperyment. Z grupy pacjentów, którym podano pierwszy preparat losujemy osoby do momentu uzyskania pięciu przypadków uszkodzenia wątroby. To samo robimy w stosunku do pacjentów, którzy otrzymali drugi preparat. Wyniki losowania przedstawiamy w tabelce.

	Preparat	
Uszkodzenie	pierwszy	drugi
Tak	5	5
Nie	53	312

Zadanie

Porównywano skuteczność dwóch terapii w leczeniu pewnej choroby. Do każdej terapii przydzielono losowo po 36 pacjentów. Po zakończonych terapiach zliczono zdrowych i chorych pacjentów.

Choroba	Terapia 1	Terapia 2
nie ustąpiła	18	25
ustąpiła	18	11
Ogółem	36	36

1. Które wartości w tabelce są realizacjami zmiennych losowych, a które są ustalone przez prowadzącego eksperyment?
2. Czy na podstawie tabelki można wyznaczyć odsetek osób biorących udział w terapii pierwszej? Czy można uznać, że odsetek ten jest rozsądnym oszacowaniem odsetka osób, którym lekarze przydzielają terapię pierwszą w całej populacji pacjentów, z której pochodzi badana próba osób?
3. Czy można uznać, że liczba wyleczonych pacjentów za pomocą terapii pierwszej jest realizacją zmiennej losowej z rozkładu dwumianowego?
4. W jaki sposób można oszacować odsetek pacjentów leczonych za pomocą terapii pierwszej, którzy przychodzą do zdrowia?
5. Ile razy skuteczniejsza jest terapia pierwsza od drugiej?
6. Stosunek liczby pacjentów leczonych skutecznie do liczby pacjentów leczonych nieskutecznie zależy od terapii. Ile razy większy jest ten stosunek przy terapii pierwszej niż przy drugiej?

Zadanie

Chcemy zbadać, czy poziom hormonów u pacjenta ma wpływ na wynik leczenia. W tym celu wybieramy losowo stu pacjentów, z których część ma niski poziom hormonów, a część wysoki. Po zakończeniu procedury leczenia, tworzymy tabelkę:

Poziom hormonu	Wynik leczenia		Suma
	negatywny	pozytywny	
niski	18	65	83
wysoki	10	7	17
Suma	28	72	100

1. Które wartości w tabelce są realizacjami zmiennych losowych, a które są ustalone przez prowadzącego eksperyment?
2. Czy na podstawie przeprowadzonego eksperymentu można oszacować odsetek pacjentów o wysokim poziomie hormonu?
3. Czy na podstawie przeprowadzonego eksperymentu można oszacować skuteczność leczenia?
4. Czy na podstawie przeprowadzonego eksperymentu można ocenić, jaki odsetek pacjentów o wysokim poziomie hormonu kończy leczenie z wynikiem pozytywnym?
5. Czy na podstawie przeprowadzonego eksperymentu można ocenić, jaki odsetek pacjentów, którzy kończą leczenie z wynikiem pozytywnym, charakteryzuje się niskim poziomem hormonu?
6. Stosunek liczby pacjentów kończących leczenie z wynikiem pozytywnym do liczby pacjentów kończących leczenie z wynikiem negatywnym zależy od poziomu hormonu. Ile razy większy jest ten stosunek w przypadku niskiego poziomu hormonu, niż w przypadku, gdy poziomu tego hormonu jet wysoki?

Zadanie

Pobrano próbkę pewnego płynu i rozdzielono ją na dwie części. Następnie jedną część poddano działaniu pierwszego preparatu, a drugą drugiego. Po zakończeniu eksperymentu w obu częściach zliczono liczbę osobników żeńskich i męskich pewnego organizmu. Liczono osobniki, które przetrwały działanie preparatów. Uzyskano wyniki:

	Osobniki		
Preparat	żeńskie	męskie	Suma
pierwszy	363	103	466
drugi	376	182	558
Suma	736	285	1024

1. Które wartości w tabelce są realizacjami zmiennych losowych, a które są ustalone przez prowadzącego eksperyment?
2. Czy na podstawie wyników w tabelce można oszacować odsetek żeńskich osobników w płynie, z którego pochodzi próbka?
3. Czy można uznać, że odsetek osobników męskich jest mniejszy od odsetka osobników żeńskich, jeżeli dotyczy on osobników, które są w stanie przeżyć pod działaniem preparatu pierwszego?
4. Ile razy szansa na przetrwanie osobników męskich jest większa przy preparacie drugim niż przy preparacie pierwszym?

Zadanie

Podejrzewano, że wykonywanie pewnej pracy może być przyczyną choroby, która ujawnia się dopiero po wielu latach. Aby zweryfikować te podejrzenia, wybrano do badań dwie grupy osób. Pierwsza grupa składała się z 50 zdrowych osób, a druga z 20 chorych. Sprawdzono, które z tych osób wykonywały tę pracę.

	Praca		
Choroba	Nie	Tak	Suma
Nie	12	38	50
Tak	2	18	20

1. Które wartości w tabelce są realizacjami zmiennych losowych, a które są ustalone przez prowadzącego eksperyment?
2. Czy na podstawie tabelki można oszacować odsetek osób cierpiących na tę chorobę?
3. Czy można oszacować (w odniesieniu do populacji) odsetek cierpiących na tę chorobę wśród osób wykonujących tę pracę?
4. Stosunek liczby osób wykonujących tę pracę do liczby osób niewykonujących tej pracy zależy od tego, czy ktoś cierpi na badaną chorobę. Ile razy większy jest ten stosunek dla chorych w odniesieniu do zdrowych?
5. Stosunek liczby cierpiących na tę chorobę do liczby osób zdrowych zależy od tego, czy ktoś wykonywał daną pracę. Ile razy ten stosunek jest większy dla wykonujących tę pracę w odniesieniu do niewykonujących tej pracy?

Zadanie

W leczeniu pewnej choroby stosuje się zamiennie dwa preparaty. Wiadomo, że mogą one powodować uszkodzenie wątroby. Chcąc porównać szkodliwość obu preparatów wykonano następujący eksperyment. Z grupy pacjentów, którym podano pierwszy preparat losowano osoby do momentu uzyskania pięciu przypadków uszkodzenia wątroby. To samo zrobiono w stosunku do pacjentów, którzy otrzymali drugi preparat. Uzyskano wyniki:

	Preparat	
Uszkodzenie	pierwszy	drugi
Tak	5	5
Nie	53	312

1. Które wartości w tabelce są realizacjami zmiennych losowych, a które są ustalone przez prowadzącego eksperyment?
2. Czy w tym przypadku można zastosować klasyczny test χ^2 na niezależność, aby zbadać zależność uszkodzenia od podawanego preparatu?

Zadanie

Przebadano 195 pacjentów pod kątem obecności pewnych bakterii. Wykryto je u 103 osób. Po upływie 6 miesięcy leczenia przebadano tych pacjentów ponownie. Bakterie wykryto u 47 osób, w tym u 39, u których wynik wcześniejszego badania był pozytywny.

	Po leczeniu	
Przed leczeniem	wynik pozytywny	wynik negatywny
wynik pozytywny	39	64
wynik negatywny	8	84

1. Zgodnie z treścią zadania, leczono osoby, u których nie wykryto bakterii. Co można o tym sądzić?
2. Czy o wpływie leczenia na obecność bakterii może nam coś powiedzieć porównanie wartości 39 z 84?
3. Czy o wpływie leczenia na obecność bakterii może nam coś powiedzieć porównanie wartości 8 z 64?
4. Czy dane z tabelki sugerują nam, że leczenie ma wpływ na zmniejszenie się liczby osób zakażonych?

Zadanie

Przeprowadzono ankietę, w której pytano się, czy wirusem HIV można się zakazić przez podanie ręki. Po zastosowanej ankiecie przeprowadzono wśród uczestników wykład na temat choroby AIDS i metodach przenoszenia wirusa HIV. Po wykładzie ponowiono pytanie. Uzyskano wyniki:

	Po wykładzie		
Przed wykładem	Tak	Nie	Suma
Tak	20	47	67
Nie	0	33	33
Suma	20	80	100

Czy przeprowadzony wykład wpłynął na rodzaj udzielanych odpowiedzi?

Zadanie

Porównywano dwie metody leczenia. Aby zredukować zmienność osobniczą, dobrano osoby w pary, porównywalne ze względu na płeć, wiek oraz status ekonomiczny. Jedna osoba z pary była leczona jedną metodą, a druga drugą. Metoda leczenia była przydzielana do osoby w parze losowo. Otrzymano wyniki:

	Osoba leczona metodą 2		
Osoba leczona metodą 1	wyleczona	niewyleczona	Suma
wyleczona	33	47	80
niewyleczona	27	33	60
Suma	60	80	140

Czy można uznać, że jedna z metod jest lepsza? Czy w tym przypadku możemy zastosować test postaci χ^2_3 ?

ANALIZA WARIANCJI

Wprowadzenie

Jednoczynnikowa analiza wariancji

Model
$Y_{ij} \sim N(\mu_i, \sigma^2),\ i = 1, \ldots, k,\ j = 1, \ldots, n_i$, są niezależnymi zmiennymi losowymi

Porównanie wartości średnich

$$H_0 :\ \mu_1 = \ldots = \mu_k$$

Test F (poziom istotności α)
Statystyka testowa

$$F_{\text{emp}} = \frac{S_a^2}{S_e^2}$$

Jeżeli $F_{\text{emp}} > F(\alpha; k-1, N-k)$, to hipotezę $H_0 : \mu_1 = \cdots = \mu_k$ odrzucamy.

Wniosek praktyczny: przynajmniej jedna ze średnich $\mu_1, \ldots, \mu_k$ jest inna od pozostałych

Podział całkowitej sumy kwadratów

$$\underbrace{Y_{ij} - \bar{Y}_{..}}_{\text{zmienność całkowita}} = \underbrace{\bar{Y}_{i.} - \bar{Y}_{..}}_{\text{zmienność średnich}} + \underbrace{Y_{ij} - \bar{Y}_{i.}}_{\text{zmienność wokół średniej}}$$

$$\underbrace{\sum_i \sum_j (Y_{ij} - \bar{Y}_{..})^2}_{SST} = \underbrace{\sum_i n_i (\bar{Y}_{i.} - \bar{Y}_{..})^2}_{SSTR} + \underbrace{\sum_i \sum_j (Y_{ij} - \bar{Y}_{i.})^2}_{SSE}$$

SST – całkowita suma kwadratów

$SSTR$ – suma kwadratów dla czynnika

SSE – suma kwadratów reszt

$S_a^2 = SSTR/(k-1), \quad S_e^2 = SSE/(N-k), \quad N = \sum_i n_i$

Grupy jednorodne — podzbiory średnich, które można uznać za takie same

Procedury porównań wielokrotnych — postępowanie statystyczne zmierzające do podzielenia zbioru średnich na grupy jednorodne

Procedury: Tukeya, Scheffégo, Bonfferroniego, Duncana, Newmana–Kuelsa i inne.

Ogólna idea procedur porównań wielokrotnych
$(n_1 = \cdots = n_k)$

NIR — najmniejsza istotna różnica

Jeżeli $|\bar{Y}_i - \bar{Y}_j| < NIR$, to uznajemy, że $\mu_i = \mu_j$. Jeżeli

$|\bar{Y}_i - \bar{Y}_j| < NIR$
$|\bar{Y}_i - \bar{Y}_l| < NIR$
$|\bar{Y}_l - \bar{Y}_j| < NIR$,
to uznajemy, że $\mu_i = \mu_j = \mu_l$.

Badając w ten sposób wszystkie pary średnich próbkowych otrzymujemy podział zbioru średnich na grupy jednorodne.

Procedura Tukeya

Założenie: $n_1 = \cdots = n_k = n$

$$NIR = t(\alpha; k, N-k) S_e \sqrt{\frac{1}{n}}$$

$t(\alpha; k, N-k)$ — wartość krytyczna studentyzowanego rozstępu
Przypadek nierównolicznych prób
Jedna z modyfikacji procedury Tukeya

$$NIR_{ij} = t(\alpha; k, N-k) S_e \sqrt{\frac{1}{2}\left(\frac{1}{n_i} + \frac{1}{n_j}\right)}$$

Dwuczynnikowa analiza wariancji

Przykład

Obserwujemy czas przetrwania zwierząt losowo rozdzielonych do dwunastu grup.

	KURACJA			
SUBSTANCJA	A	B	C	D
I	0.31	0.82	0.43	0.45
	0.45	1.10	0.45	0.71
	0.46	0.88	0.63	0.66
	0.43	0.72	0.76	0.62
II	0.36	0.92	0.44	0.56
	0.29	0.61	0.35	1.02
	0.40	0.49	0.31	0.71
	0.23	1.24	0.4	0.38
III	0.22	0.30	0.23	0.30
	0.21	0.37	0.25	0.36
	0.18	0.38	0.24	0.31
	0.23	0.29	0.22	0.33

Tabelka analizy wariancji

źródło zmienności	suma kwadratów	stopnie swobody	średnia suma kwadratów	Femp
KURACJA	1.0333	2	0.5165	23.2
SUBSTANCJA	0.9224	3	0.3075	13.8
WSPÓŁDZIAŁANIE	0.2501	6	0.0417	1.9
BŁĄD	0.8007	36	0.0222	
OGÓŁEM	3.0062	47		

Wartości krytyczne: $3.259446, 2.866266, 2.363751$

Porównania szczegółowe

	Różnica	Lewy	Prawy	p-wartość
B-A	0.363	0.199	0.526	0.000
C-A	0.078	-0.086	0.242	0.577
D-A	0.220	0.056	0.384	0.005
C-B	-0.284	-0.448	-0.120	0.000
D-B	-0.142	-0.306	0.021	0.108
D-C	0.142	-0.022	0.306	0.111

	Różnica	Lewy	Prawy	p-wartość
II-I	-0.073	-0.202	0.056	0.358
III-I	-0.341	-0.470	-0.212	0.000
III-II	-0.268	-0.397	-0.139	0.000

Zadanie

Zmierzono poziom mleczanów u pacjentów wylosowanych z pięciu grup: A, B, C, D, E. Zbadać, czy grupy te różnią się ze względu na średni poziom mleczanów. Jeżeli tak, przeprowadzić porównania szczegółowe.

A	B	C	D	E
5.24	6.51	9.49	9.01	7.29
3.48	8.48	9.79	10.78	8.26
5.05	5.86	9.11	10.91	9.23
2.42	7.58	6.57	11.21	10.2
3.06	5.40	8.15	11.41	7.57
2.01	5.39	11.39	12.94	7.29
3.49	7.59	10.49	9.01	7.29
5.06	5.70	9.78	9.78	8.26
2.41	6.53	10.11	9.93	7.29
2.03	8.47	6.57	11.2	9.21
5.25	5.4	8.19	10.41	7.57
3.07	5.38	11.3	12.74	8.00

Zadanie

Zmierzono poziom cytokin (pg/ml) u chorych z czterech grup. Czy grupy te różnią się ze względu na średni poziom cytokin. Jeżeli tak, przeprowadzić porównania szczegółowe.

A	B	C	D
29	34	38	43
30	44	37	37
37	41	31	50
32	35	33	36
27	34	38	44
34	39	33	43
34	40	40	40
29	42	32	38
35	41	41	36
37	38	38	47
41	33	33	39

Zadanie

Badano poziom leukocytów ($\times 10^3/\mu L$) we krwi w zależności od płci i wieku w grupie pacjentów. Uzyskane wyniki zebrano w tabeli. Przeprowadzić analizę wariancji.

Wiek	męska	żeńska
młody	12.45	6.61
	8.40	5.77
	10.32	8.81
	11.76	8.11
	12.44	2.25
stary	4.78	4.28
	8.03	5.37
	5.27	3.15
	9.90	4.44
	7.31	7.30
średni	7.05	8.04
	11.18	9.78
	8.78	3.96
	5.92	3.75
	7.39	7.88

REGRESJA

Wprowadzenie

Przykład

W pewnej klinice badano związek między aktywnością enzymów aminotransferazy a stężeniem amoniaku we krwi u chorych z ostrą niewydolnością wątroby. Pobrano losową próbę 10 pacjentów i otrzymano następujące wyniki:

aktywność	430	470	520	570	630	690	740	770	800	780
stężenie	31	33	36	39	42	47	51	54	55	57

1. Czy stężenie amoniaku we krwi można rozpoznać po poziomie aktywności enzymów?
2. Czy w przypadku istnienia takiej zależności, można ją przedstawić w zwartej formie, za pomocą funkcji?

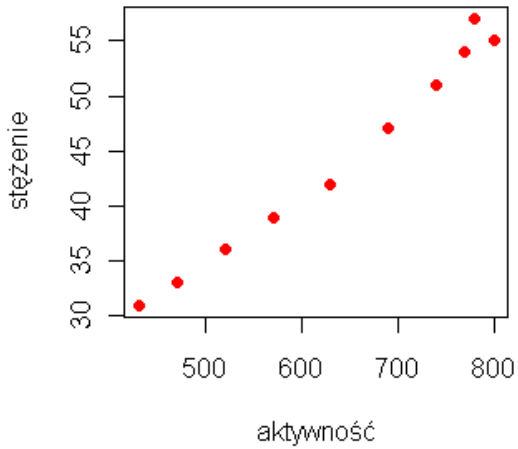

Ocena wykresu daje pewne podstawy do przyjęcia następującej zależności:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + e_i, \quad i = 1, 2, \ldots, n,$$

gdzie
y_i – stężenie amoniaku we krwi i – tego pacjenta
x_i – aktywność enzymu w organiźmie i – tego pacjenta
e_i – błąd dopasowania

Metoda najmniejszych kwadratów

Parametry β_0 oraz β_1 dobieramy tak, aby średniokwadratowy błąd dopasowania, mianowicie $\sum_i e_i^2 = \sum_i (y_i - \beta_0 - \beta_1 x_i)^2$, był minimalny. W ten sposób dobrane parametry oznaczamy przez $\hat{\beta}_0$ oraz $\hat{\beta}_1$. Wyrażają się one wzorami

$$\hat{\beta}_1 = \frac{\sum_i (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum_i (x_i - \bar{x}_i)^2}, \ \hat{\beta}_0 = \bar{y} - \hat{\beta}_1 \bar{x}$$

Wówczas

$$\sum_i (y_i - \hat{\beta}_0 - \hat{\beta}_1 x_i)^2 = (1 - r^2) \sum_i (y_i - \bar{y})^2,$$

gdzie

$$r = \frac{\sum_i (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_i (y_i - \bar{y}_i)^2 \sum_i (x_i - \bar{x})^2}}$$

Współczynnik r jest miernikiem zależności liniowej.

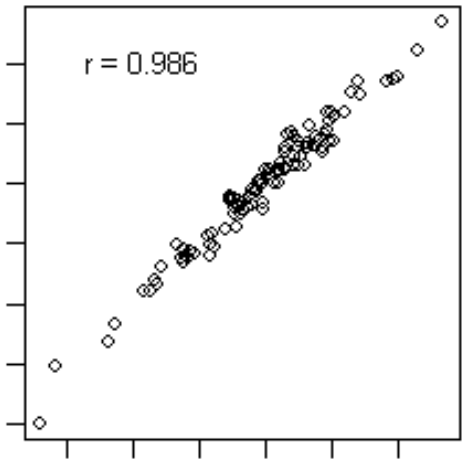

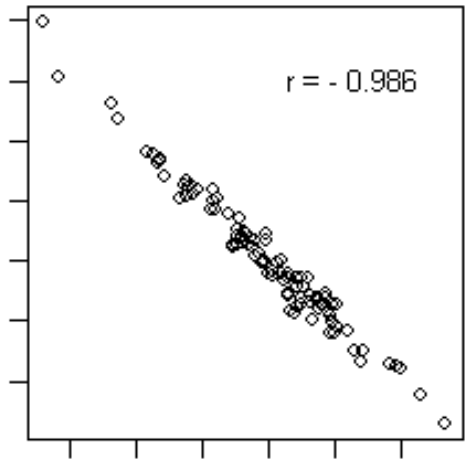

Wartość r jest zawsze z przedziału <-1,1>

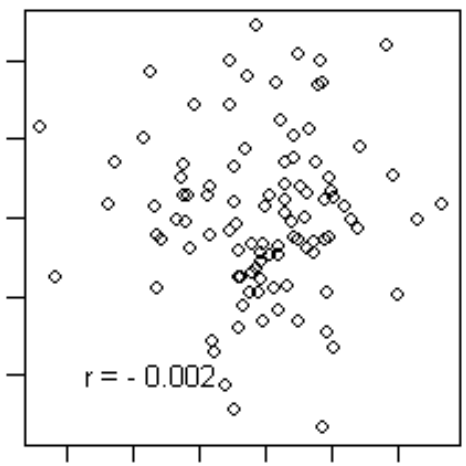

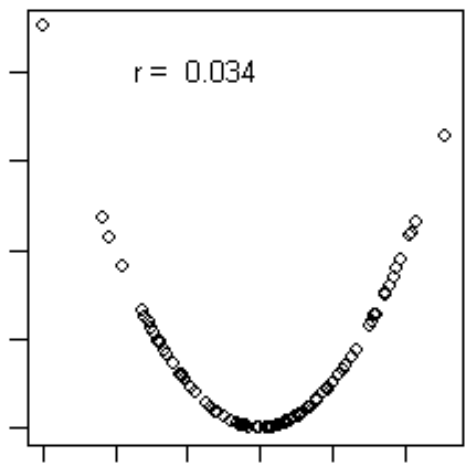

Przykład, ciąg dalszy

1. Czy stężenie amoniaku we krwi można rozpoznawać po aktywności enzymów?
2. W jaki sposób wyznaczyć ewentualną zależność liniową między stężeniem amoniaku a aktywnością enzymów? W jaki sposób sprawdzić wiarygodność tej zależności?

Aby odpowiedzieć na postawione pytania, musimy przyjąć model statystyczny, który pozwoli nam na uogólnienie wniosków z próby 10 pacjentów na całą populację pacjentów.

Przyjmujemy następujący model:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \ldots, n,$$

gdzie $\varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \ldots, n$, są niezależnymi zmiennymi losowymi o tym samym rozkładzie $N(0, \sigma^2)$.

Przyjmujemy następujący model:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \ldots, n,$$

gdzie $\varepsilon_i, \quad i = 1, 2, \ldots, n$, są niezależnymi zmiennymi losowymi o tym samym rozkładzie $N(0, \sigma^2)$.

Uwagi

- $Y_1, Y_2, \ldots, Y_n$, są zmiennymi losowymi, a $y_1, y_2, \ldots, y_n$ są ich realizacjami.
- Model dotyczy rozkładu warunkowego $Y|X = x$.

Cztery hipotetyczne realizacje doświadczenia według modelu. Takich realizacji jest nieskończenie wiele. Wśród nich znajduje się rzeczywiste doświadczenie.

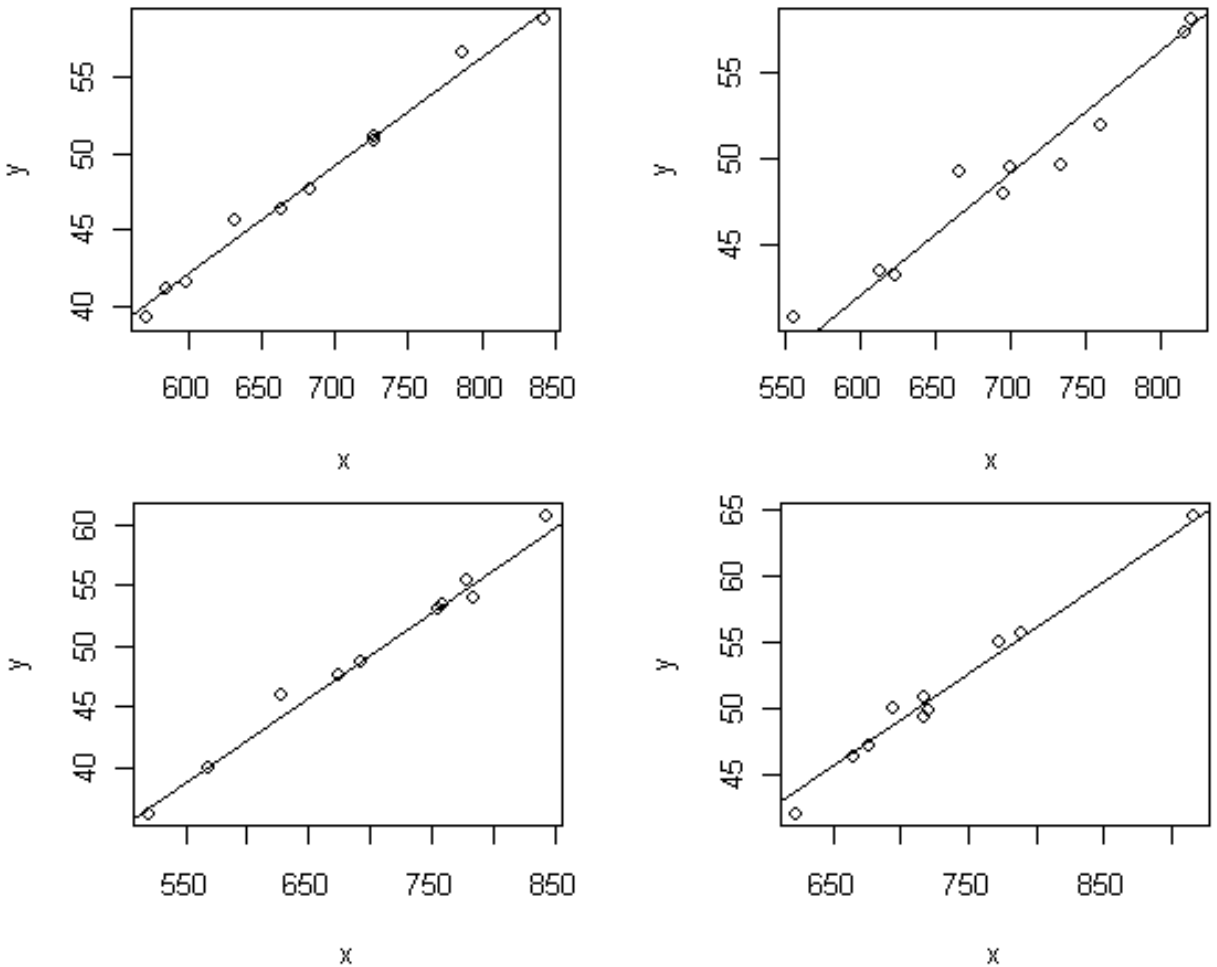

Estymacja

- $\hat{\beta}_0,\ \hat{\beta}_1$ są oszacowaniami punktowymi parametrów β_0 oraz β_1.

Estymacja

- Oszacowania przedziałowe dla β_0 oraz β_1 są postaci

$$\beta_1 \in (\hat{\beta}_1 - t(\alpha; n-2)S_{\beta_1}, \hat{\beta}_1 + t(\alpha; n-2)S_{\beta_1})$$

$$\beta_0 \in (\hat{\beta}_0 - t(\alpha; n-2)S_{\beta_0}, \hat{\beta}_0 + t(\alpha; n-2)S_{\beta_0})$$

gdzie

$$S^2_{\beta_1} = \frac{S^2}{\mathrm{var}x}, \quad S^2_{\beta_0} = \frac{S^2}{\mathrm{var}x}\left(\frac{\mathrm{var}x}{n} + \bar{x}^2\right)$$

$$S^2 = \frac{\mathrm{var}y - \hat{\beta}_1 \mathrm{cov}(x,y)}{n-2} = \frac{\mathrm{var}y(1-r^2)}{n-2}$$

Weryfikacja hipotez

$$H_0 : \beta_1 = 0$$
$$H_1 : \beta_1 \neq 0$$

Statystyka testowa

$$F_{\text{emp}} = \frac{\hat{\beta}_1^2}{S_{\beta_1}^2} = \frac{\hat{\beta}_1 \text{cov}(x, y)}{S^2}$$

Hipotezę odrzucamy, jeżeli $F_{\text{emp}} > F(\alpha; 1, n-2)$.

$F(\alpha; 1, n-2)$ jest wartością krytyczną rozkładu F.

Weryfikacja hipotez

$$H_0 : \beta_1 = a$$
$$H_1 : \beta_1 \neq a$$

Statystyka testowa

$$t_{\text{emp}} = \frac{\hat{\beta}_1 - a}{S_{\beta_1}}$$

Hipotezę odrzucamy, jeżeli $|t_{\text{emp}}| > t(\alpha; n-2)$.

$t(\alpha; n-2)$ jest wartością krytyczną rozkładu $t-$Studenta.

Przykład, ciąg dalszy

Obliczenia:

$$r^2 = 0.9826,\ F_{\text{emp}} = 452.5,\ t_{\text{emp}} = 21.271\ (\text{przy } a = 0)$$

Przedział ufności dla β_1 (na poziomie ufności 0.95):

$$(0.0622,\ 0.0774)$$

Przedział ufności dla β_0 (na poziomie ufności 0.95):

$$(-5.1272, 4.7571)$$

.

Obszar ufności dla prostej regresji. Obszar predykcji

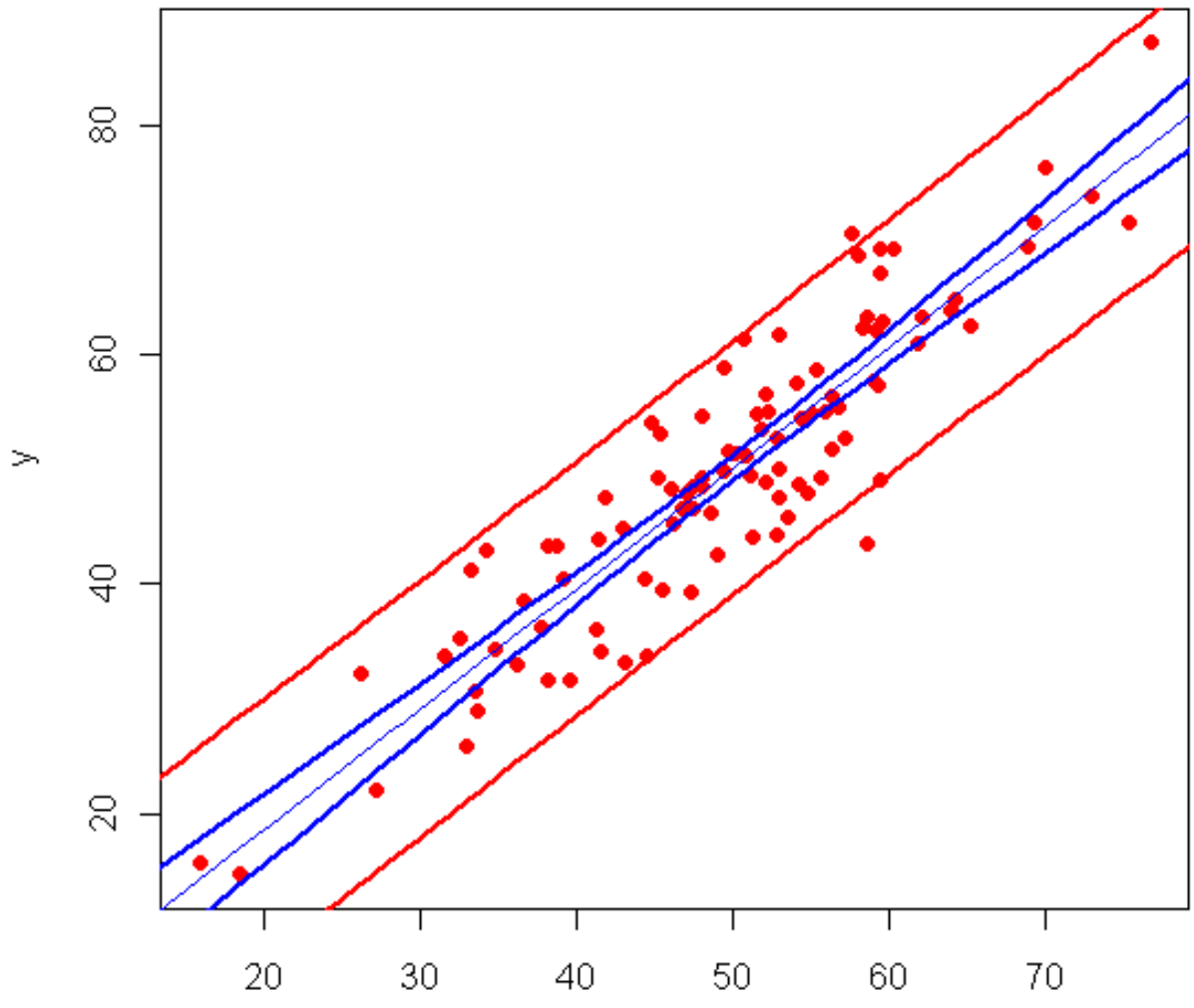

Obszar ufności dla prostej regresji

Obszar ufności dla prostej regresji umożliwia nam wnioskowanie o wartościach średnich zmiennej Y jednocześnie dla wielu wybranych wartości zmiennej X.

$$f(x) \in (\hat{f}(x) - t(\alpha; n-2)S_Y; \hat{f}(x) + t(\alpha; n-2)S_Y)$$

gdzie

$$\hat{f}(x) = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 x$$

$$S_Y^2 = S^2 \left(\frac{1}{n} + \frac{(x - \bar{x})^2}{\mathrm{var}x} \right)$$

Obszar predykcji

Obszar predykcji umożliwia nam wnioskowanie o wartościach zmiennej Y jednocześnie dla wielu wybranych wartości zmiennej X.

$$Y(x) \in (\hat{f}(x) - t(\alpha; n-2)S_{Y(x)}; \hat{f}(x) + t(\alpha; n-2)S_{Y(x)})$$

gdzie $Y(x)$ oznacza wartość zmiennej Y dla wybranej wartości x zmiennej X oraz

$$S^2_{Y(x)} = S^2 \left(1 + \frac{1}{n} + \frac{(x - \bar{x})^2}{\text{var}x}\right)$$

Przykład, ciąg dalszy

Obliczenia (na poziomie ufności 0.95):

Przedział ufności dla $f(635)$: (43.17199, 45.1298)
Przedział ufności dla $Y(635)$: (40.90645, 47.39535)

Zadanie

W pewnym doświadczeniu farmakologicznym bada się wpływ leku hipotensyjnego na ciśnienie tętnicze krwi zwierząt doświadczalnych. Podano 10 różnej wielkości dawek (w mg/kg wagi ciała) tego leku i otrzymano następujące spadki ciśnienia tętniczego krwi (w mm Hg):

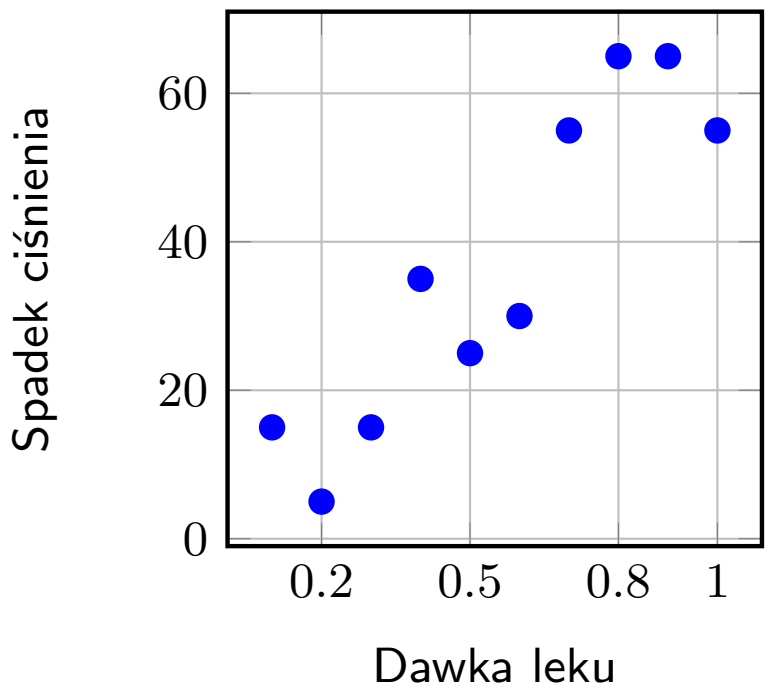

dawka	0.1	0.2	0.3	0.4	0.5	0.6	0.7	0.8	0.9	1
spadek	15	5	15	35	25	30	55	65	65	55

1. Czy zależność spadku ciśnienia od dawki leku jest statystycznie istotna?
2. Jakiego spadku ciśnienia należy oczekiwać przy dawce 0.35?
3. Jaki jest przeciętny spadek ciśnienia przy dawce 0.45?
4. O ile zmienia się średnio spadek ciśnienia przy zwiększaniu dawki o 0.1?

Zadanie

Badano, czy aktywność enzymu zależy od czasu leczenia (w dniach). Zebrano wyniki dla 12 osób:

Czas leczenia	1	2	3	4	5	7	10	14	18	20	24	26
Aktywność enzymu	42	40	35	44	36	35	30	33	22	20	16	18

1. Czy można uznać, że czas leczenia obniża aktywność enzymu?
2. Jakiej aktywności enzymu należy oczekiwać u osoby, która leczyła się 8 dni?

Zadanie

Badano zależność między wzrostem a obwodem klatki piersiowej w populacji osób chorych na choroby reumatycne kręgosłupa. Otrzymano wyniki:

wzrost	153	158	160	163	166	170	175	178
obwód	74	76	77	78	80	83	85	88

Przeprowadzić analizę regresji.

Zadanie

Wskaźnik szczepień i zapadalności na błonnicę w 12 wylosowanych miastach przedstawia tabela:

Wskaźnik szczepień	3.32	3.42	3.45	3.85	4.25	5.20	5.84	6.25	6.50	6.88	7.60	7.60
Wskaźnik zapadalności	3.20	3.00	3.50	2.25	2.50	1.80	1.00	0.79	0.52	1.00	0.30	0.06

1. Stosując model regresji liniowej, zbadać istotność regresji.
2. Czy można uznać, że im większy wskaźnik szczepień, tym mniejsza zapadalność?
3. O ile powinna zmniejszyć się zapadalność na błonnicę, gdy wskaźnik szczepień zostanie zwiększony o jednostkę?
4. Ile średnio wynosi zapadalność w miastach, w których wskaźnik szczepień jest na poziomie dwóch jednostek?
5. Jaka może być zapadalność w mieście, w którym wskaźnik szczepień wynosi 2.3?

MODELE LOGITOWE

Wprowadzenie

Rozważmy dwuwartościowy wynik obserwacji cechy D (Diseased)

D	0 – zdrowy
	1 – chory (choroba wieńcowa)

Jesteśmy zainteresowani czynnikiem ryzyka E (Exposure)

E	0 – nie pali papierosów
	1 – pali papierosy

- Jak określić związek choroby wieńcowej z paleniem papierosów?
- Jak związek ten wyrazić w sposób ilościowy?
- Jakie zmienne kontrolne musimy wziąć pod uwagę?
  1. C_1 – wiek
  2. C_2 – rasa
  3. C_3 – płeć

Zmienne E, C_1, C_2, C_3 są to tzw. zmienne niezależne, za pomocą których chcemy objaśnić zmienną zależną D.

Ogólnie, chcemy objaśnić zależność D od $X_1,\ X_2,\ X_3,\ \ldots$

Efekty główne	Efekty współdziałań	Efekty nieliniowe
$X_1 = E$	$X_4 = E \times C_1$	$X_6 = C_1^2$
$X_2 = C_1$	$X_5 = C_1 \times C_2$	
$X_3 = C_2$		

Do opisu tej zależności stosujemy regresję logitową lub probitową

Funkcja logistyczna $F(u) = \frac{1}{1+\exp(-u)} \in (0,1)$
Funkcja probitowa $G(u) = \Phi(\frac{u}{\pi/\sqrt{3}})$, gdzie Φ–dystrybuanta $N(0,1)$.

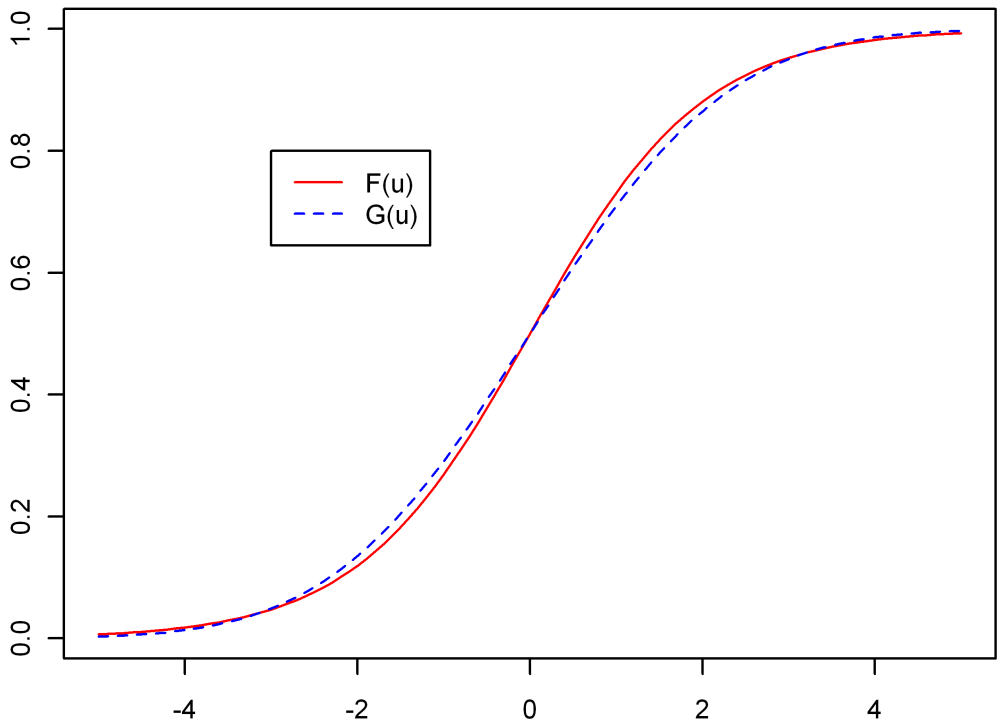

Ze względu na to, ze funkcje wiążące F, G są rosnące, duże ryzyko zachorowania jest osiągane dla relatywnie dużych wartości u. Przyjmujemy $u = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \cdots \beta_k X_k$.

Nieznane parametry $\alpha, \beta_1, \ldots, \beta_k$ należy oszacować na podstawie danych (eksperymentu). Postać modelu

$$P(D = 1|X_1, \ldots, X_k) = \frac{1}{1 + e^{-(\alpha + \sum_i \beta_i x_i)}}$$

Oznaczenia

$$\mathbb{X} = (X_1, X_2, \ldots, X_n)$$

$$P(\mathbb{X}) = P(D = 1|X_1, \ldots, X_k) = \frac{1}{1 + e^{-(\alpha + \sum_i \beta_i x_i)}}$$

Przykład

- D – choroba wieńcowa, $\{0$ - zdrowy, 1 - chory$\}$
- X_1 – poziom katecholamin, $\{0$ - niski, 1 - wysoki$\}$
- X_2 – wiek; cecha ciągła
- X_3 – EKG, $\{0$ - normalne, 1 - zaburzone$\}$

Próba liczy $n = 609$ mężczyzn. Eksperyment prospektywny trwający 9 lat.

$$P(X_1, X_2, X_3) = \frac{1}{1 + e^{-(\alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3)}}$$

Oszacowane na podstawie próby wartości parametrów:

- $\hat{\alpha} = -3.911$
- $\hat{\beta}_1 = 0.652$: im wyższy poziom katecholamin, tym większe ryzyko choroby
- $\hat{\beta}_2 = 0.029$: im osoba starsza, tym większe ryzyko choroby
- $\hat{\beta}_3 = 0.342$: zburzone EKG oznacza większe ryzyko choroby

Ryzyko choroby (prawdopodobieństwo zachorowania). Chcemy wyznaczyć ryzyko choroby wieńcowej u wybranej osoby, która charakteryzuje się wysokim poziomem katecholamin, ma 40 lat oraz ma EKG w normie:

$$\hat{p}(1, 40, 0) = \frac{1}{1 + e^{-(-3.911 + 0.652 \cdot 1 + 0.029 \cdot 40 + 0.342 \cdot 0)}} = 0.109$$

Ryzyko zachorowania wynosi ok. 11%.

Podobnie możemy wyznaczyć ryzyko choroby u osoby 40-letniej, normalnym EKG, ale o niskim poziomie katecholamin:

$$\hat{p}(0, 40, 0) = 0.06$$

Zauważmy, że dzieląc te wartości przez siebie otrzymamy ryzyko względne:

$$RR = \frac{\hat{p}(1, 40, 0)}{\hat{p}(0, 40, 0)} = 1,82$$

Interpretacja: Czterdziestolatkowie, którzy mają EKG w normie, mają o 82% większe ryzyko choroby wieńcowej, jeżeli ich poziom katecholamin jest podwyższony.

Do domu

a) Opisać i porównać grupy (I vs II)

I			II		
X_1	X_2	X_3	X_1	X_2	X_3
1	30	0	0	30	0
1	35	1	1	35	0
0	20	0	0	40	0

b) Narysować wykresy funkcji

1. na jednym wykresie

$$f(t) = \hat{p}(1, t, 1) \text{ dla } t \in (20, 50)$$
$$g(t) = \hat{p}(1, t, 0) \text{ dla } t \in (20, 50)$$

2. na osobnym wykresie

$$RR(t) = \frac{f(t)}{g(t)} \text{ dla } t \in (20, 50)$$

Zinterpretować otrzymane wykresy.

Iloraz szans

model logitowy

$$\text{logit}(P(\mathbb{X})) = \ln \frac{P(\mathbb{X})}{1 - P(\mathbb{X})} = \alpha + \beta_1 X_1 + \ldots + \beta_k X_k$$

Niech $k = 3$. Porównujemy grupę o zaburzonym EKG ($X_3 = 1$) z grupą o prawidłowym EKG ($X_3 = 0$)

$$\ln \Big[OR(X3 = 1 | X_3 = 0) \Big] = \ln \left[\frac{P(X_1, X_2, 1)}{1 - P(X_1, X_2, 1)} \Big/ \frac{P(X_1, X_2, 0)}{1 - P(X_1, X_2, 0)} \right] = \beta_3$$

Porównujemy grupę wiekową $X1 = Wiek + k$ z grupą wiekową $X_1 = Wiek$

$$\ln \Big[OR(Wiek + k | Wiek) \Big] = \ln \left[\frac{\frac{P(Wiek + k, X_2, X_3)}{1 - P(Wiek + k, X_2, X_3)}}{\frac{P(Wiek, X_2, X_3)}{1 - P(Wiek, X_2, X_3)}} \right] = k \cdot \beta_1$$

Ogólnie

$$\mathbb{X}_1 = (X_{11}, X_{12}, \ldots, X_{1k}), \quad \mathbb{X}_0 = (X_{01}, X_{02}, \ldots, X_{0k})$$

$$\ln[OR(\mathbb{X}_1|\mathbb{X}_0)] = \sum_{i=1}^{k} \beta_i (X_{1i} - X_{0i})$$

Współdziałanie

$X_1 = A,\ A \in \{0,1\};\ X_2 = B,\ B \in \{0,1\};\ X_3 = A \times B$

$$A = 1, B = 1 \rightarrow \mathbb{X} = (A, B, A \times B) = (1, 1, 1)$$
$$A = 0, B = 1 \rightarrow \mathbb{X} = (A, B, A \times B) = (0, 1, 0)$$

$\ln[OR(A = 1, B = 1|A = 0, B = 1)] = \beta_1(1-0)+\beta_2(1-1)+\beta_3(1-0) = \beta_1+\beta_2$

Analogicznie

$\ln[OR(A = 1, B = 0|A = 0, B = 0)] = \beta_1(1-0) + \beta_2(0-0) + \beta_3(0-0) = \beta_1$

Przy współdziałaniu OR dla $A = 1$ względem $A = 0$ zależy od poziomu B.

Przykład dla $OR(E = 1|E = 0)$

1. E–poziom katecholamin
2. C_1–wiek
3. C_2–cholesterol, 0-niski, 1-wysoki
4. C_3–palenie papierosów, 0-nie pali, 1-pali
5. C_4– EKG, 0-w normie, 1-zaburzone
6. C_5– ciśnienie krwi, 0-w normie, 1-zaburzone
7. $E \times C_2$
8. $E \times C_5$

$$\ln[OR(E = 1|E = 0)] = \beta_1 + \beta_7 C_2 + \beta_8 C_5$$

Krzywa ROC

Krzywa ROC (Receiver operating characteristic curve). Każdego pacjenta klasyfikujemy do kategorii pierwszej, jeżeli oszacowane prawdopodobieństwo przynależności do tej kategorii przekracza umowną granicę $\gamma \in (0,1)$, na przykład $\gamma = 1/2$. W przeciwnym wypadku klasyfikujemy pacjenta do drugiej kategorii.

	Klasyfikowany do	
Należy do	pierwszej	drugiej
pierwszej	TN	FP
drugiej	FN	TP

$\text{Czułość} = \frac{\text{TP}}{\text{TP+FN}}$
$\text{Specyficzność} = \frac{\text{TN}}{\text{TN+FP}} = 1 - \frac{\text{FP}}{\text{TN+FP}}$
Ponieważ tabelkę można konstruować dla różnych wartości γ, zdefinowane pojęcia są funkcją γ: Czułość=Czułość(γ), Specyficzność=Specyficzność(γ). Krzywa ROC to wykres zbioru

$$\{(1 - \text{Specyficzność}(\gamma), \text{Czułość}(\gamma)) : \ \gamma \in (0,1)\}$$

Krzywa ROC do modelu

```
Pacjent.kategoria ~ Pacjent.wiek + Pacjent.wiek:Cecha.pomiar
```

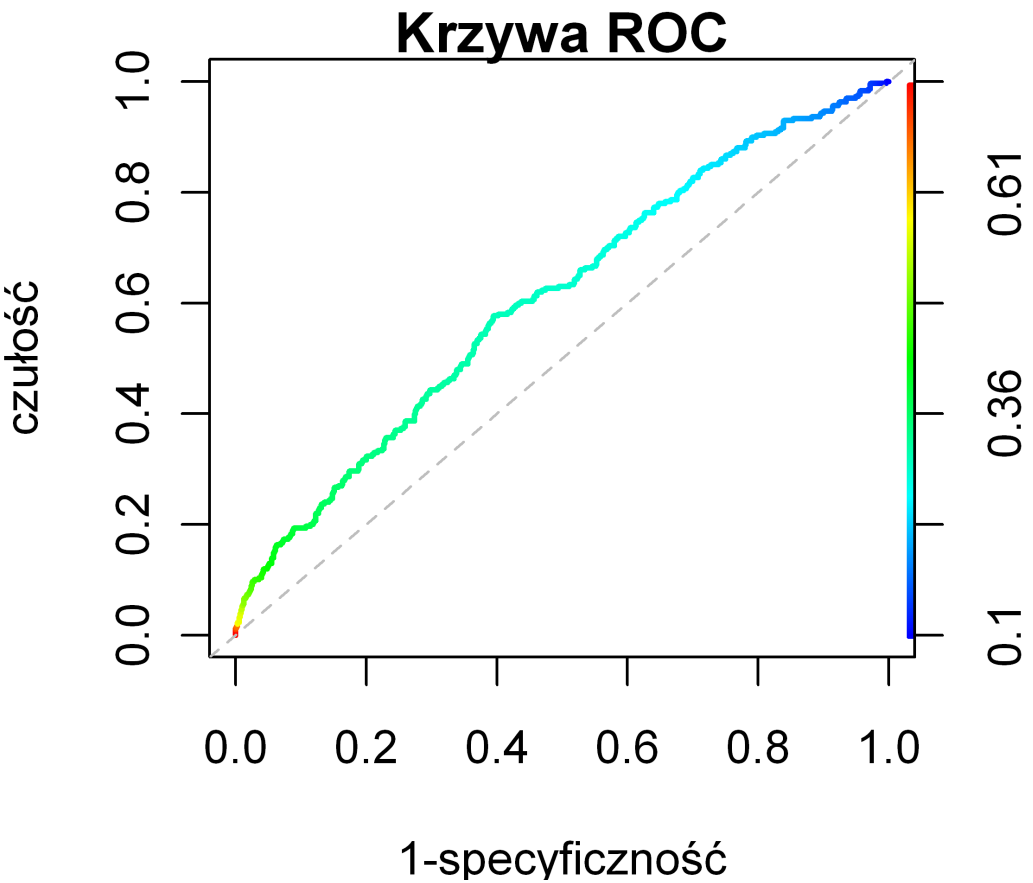

Drzewa decyzyjne

```
Kategoria~ZabiegA.czas+Cecha.pomiar+ZabiegB+Pacjent.wiek+
          +Pacjent.kondycja+ZabiegC+Lek+ZabiegD
```

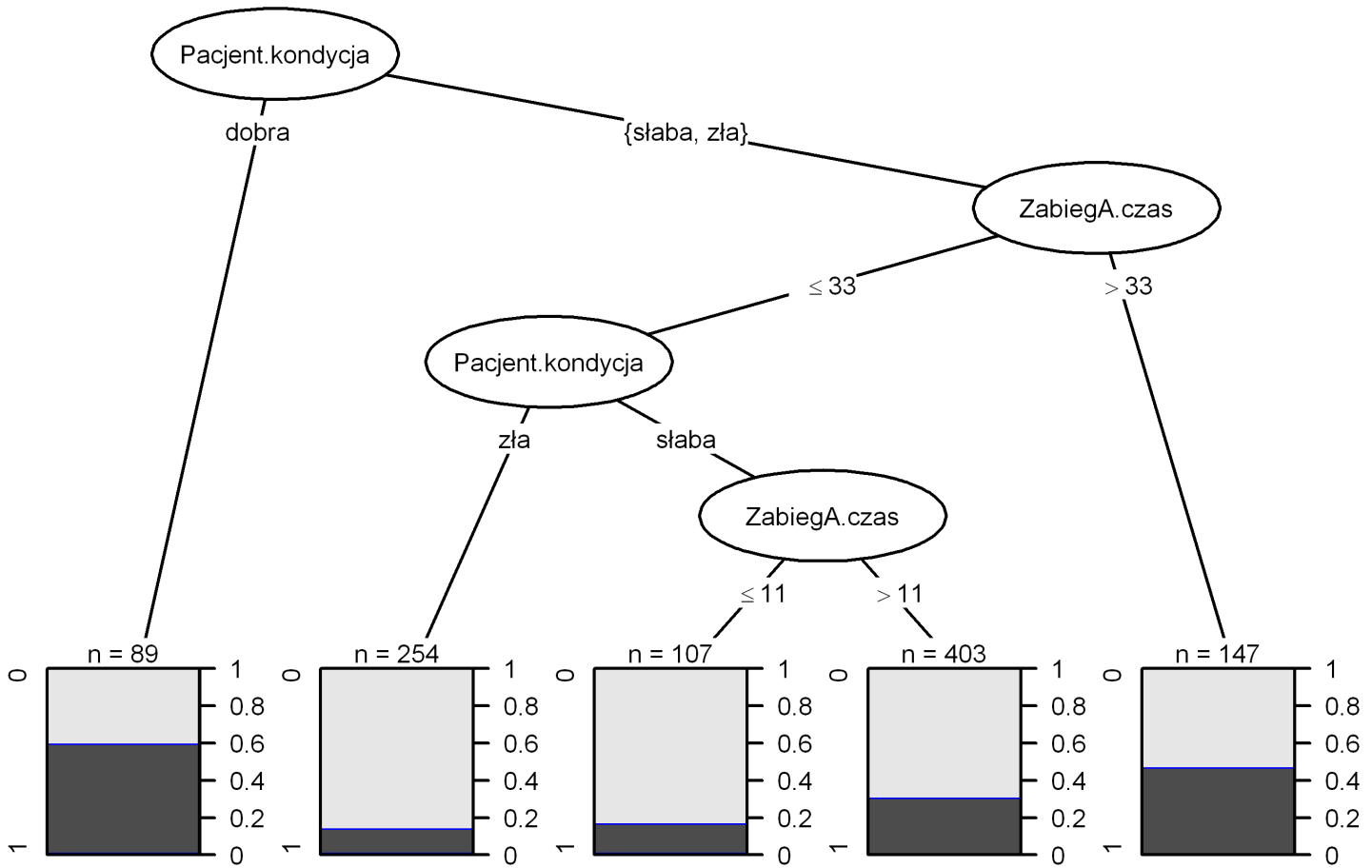

Krzywa ROC na podstawie drzewa

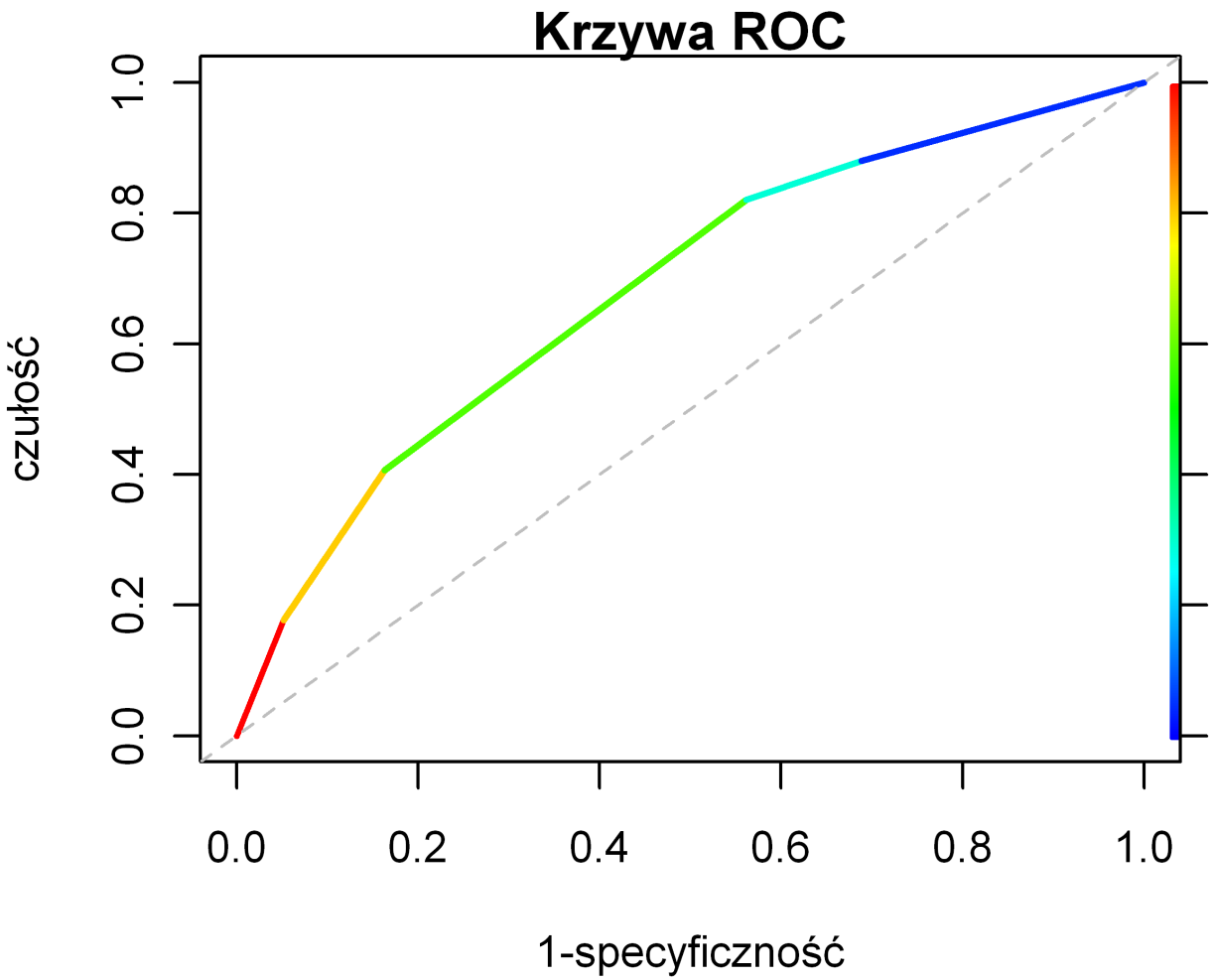

Porównanie krzywych

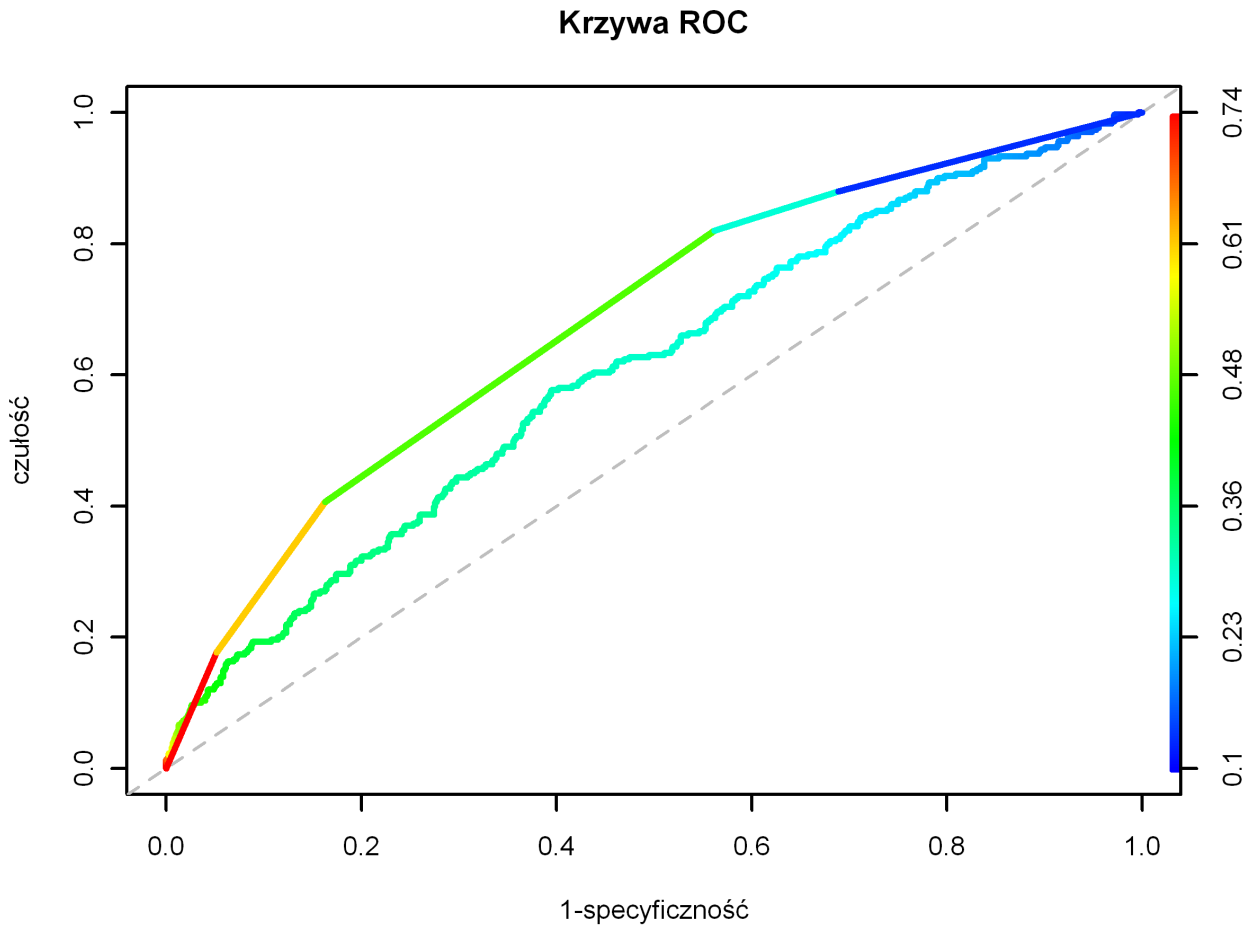

Zadanie (a)

Sprawdzano, czy śmiertelność z powodu choroby serca zależy od statusu socjalnego SOC (0-niski status, 1-wysoki status). W tym celu przeprowadzono dwunastoletni eksperyment prospektywny. Obserwowano dwustu mężczyzn w wieku co najmniej 60 lat. Jako zmienne kontrolne przyjęto SMK – status palenia (0-nie pali, 1-pali) oraz SBP – ciśnienie skurczowe serca. Dopasowano dwa modele logitowe:

Zadanie (a)

Model 1

Zmienna	Współczynnik
stała	-1.180
SOC	-0.520
SBP	0.040
SMK	-0.560
$SOC \times SBP$	-0.033
$SOC \times SMK$	0.175

Model 2

Zmienna	Współczynnik
stała	-1.19
SOC	-0.50
SBP	0.01
SMK	-0.42

1. Za pomocą modelu 1. oszacuj ryzyko śmierci osoby o wysokim statusie społecznym, która pali paierosy oraz ma wysokie ciśnienie.
2. Za pomocą modelu 2. wyznacz ryzyko śmierci dla dwóch osób: Osoba 1 ($SOC = 1$, $SMK = 1$, $SBP = 155$), Osoba 2 ($SOC = 0$, $SMK = 1$, $SBP = 155$).
3. W modelu 2. wyznacz iloraz szans dla grupy o wysokim statusie społecznym względem grupy o niskim statusie społecznym. Uwzględnij warianty dla różnych wartości zmiennych kontrolnych.

Zadanie (b)

Obserwujemy liczbę zarodkowych pylników roślin z gatunku Datura innoxia, uzyskanych przy różnych warunkach, określonych przez dwa czynniki. Jeden z czynników jest jakościowy na dwóch poziomach. Określa sposób przechowywania pylników (kontrolny/specyficzny). Drugi czynnik jest ilościowy i określa siłę wirowania (40, 150, 350).

Zadanie (b)

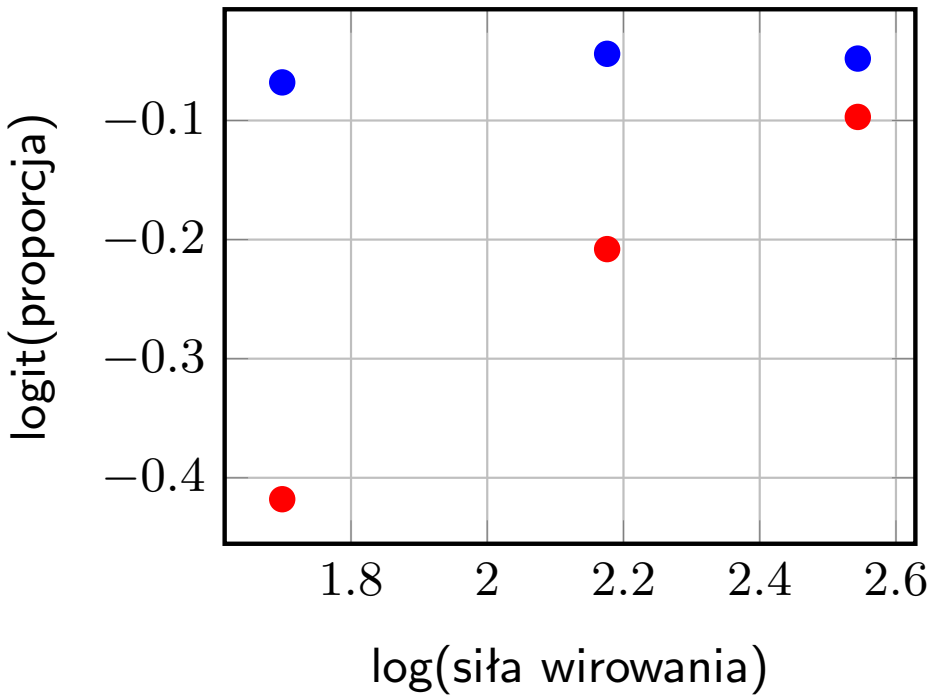

$$\textbf{proporcja} = \frac{\textbf{liczba pylników zarodkowych}}{\textbf{liczba wszystkich pylników}}$$

Zadanie (b)

Warunki przechowywania		Siła wirowania 40	150	350
kontrolne	y_{1k}	55	52	57
	n_{1k}	102	99	108
specyficzne	y_{2k}	55	50	50
	n_{2k}	76	81	90

Zadanie (b)

Sposób wprowadzenia danych w programie STATISTICA:

Przechowywanie	Wirowanie	Liczba	Zarodkowe
kontrolne	40	55	1
kontrolne	150	52	1
kontrolne	350	57	1
kontrolne	40	47	0
kontrolne	150	47	0
kontrolne	350	51	0
specyficzne	40	55	1
specyficzne	150	50	1
specyficzne	350	50	1
specyficzne	40	21	0
specyficzne	150	31	0
specyficzne	350	40	0

Zauważmy, jak są wprowadzone wyniki dla grupy pylników otrzymanych przy sile wirowania 40 oraz przechowywanych w warunkach określonych, jako kontrolne. Wszystkich pylników jest 102, zarodnikowych jest 55, a pozostałych niezarodnikowych jest 102-55=47. Stąd mamy wiersz (dla Zarodnikowe=1): (kontrolne, 40, 55, 1) oraz wiersz (dla Zarodnkowe=0): (kontrolne, 40, 47, 0).

Analiza przeżycia

W analizie przeżycia zmienna zależna mierzy czas do momentu interesującego nas zdarzenia.

- Kiedy pacjent wyzdrowieje?
- Kiedy pacjent umrze?
- Kiedy małżeńswo się skończy?
- Kiedy recydywista wróci do więzienia?
- Jak długo liderzy polityczni będą cieszyć się wysokim poparciem?

Wyrównywanie danych

Przed wyrównaniem

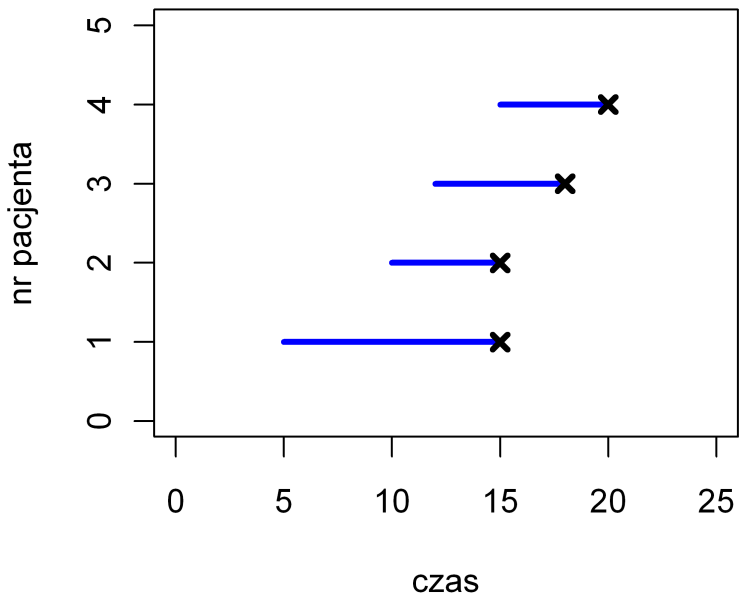

Wyrównywanie danych

Po wyrównaniu

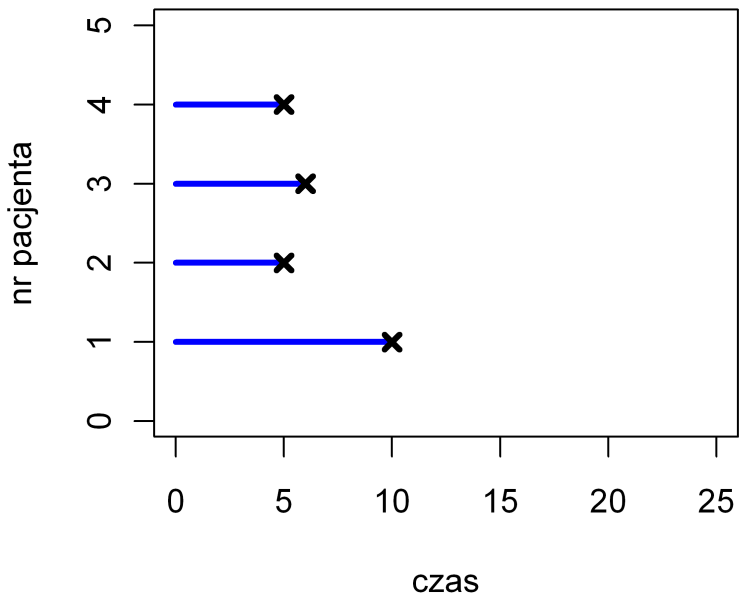

Cenzurowanie/ Kontrolowanie/ Ucinanie

- Pierwszego typu: Obserwujemy n obiektów do momentu t_0. W tym czasie „zawiodło" n_u obiektów. Pozostałe $n_c = n - n_u$ nadal „pracują". Nazywamy je obiektami cenzurowanymi.
- Drugiego typu: Obserwujemy n obiektów do momentu aż $k < n$ spośród nich „zawiedzie".
- Cenzurowanie losowe (prawostronne): całkowity „czas życia" nie został zaobserwowany z powodów, które są poza kontrolą prowadzącego eksperyment
  - pacjent wycjechał i nie ma z nim kontaktu
  - trzeba przerwać terapię u pacjenta z powodu niebezpiecznych efektów ubocznych
  - nie zaszło interesujące nas zdarzenie przed końcem eksperymentu

Funkcje charakteryzujące czas życia T

- funkcja przeżycia (niezawodności)

$$S(t) = 1 - F(t) = P(T > t)$$

- gęstość

$$f(t) = \frac{d}{dt} F(t)$$

- funkcja hazardu

$$h(t) = \lim_{0<h\to 0} \frac{1}{h} P[t < T \leq t + h | T > t] = \frac{f(t)}{S(t)}$$

- Skumulowana funkcja hazardu

$$H(t) = \int_0^t h(t)\, dt$$

Stąd wynika, że $S(t) = \exp[-H(t)]$

Funkcja hazardu

Własności.

- Funkcja hazardu jest rosnąca $\iff$ Obiekt w starszym wieku ma mniejsze szanse na dalsze życie niż obiekt w młodszym wieku
- Funkcja hazardu jest malejąca $\iff$ Obiekt w starszym wieku ma większe szanse na dalsze życie niż obiekt w młodszym wieku.
- Funkcja hazardu jest stała $\iff$ Obiekt w starszym wieku ma identyczne szanse na dalsze życie jak obiekt w młodszym wieku.

Rozkłady prawdopodobieństwa charakteryzujące czas życia T

Rozkład Weibulla

$$F(t) = 1 - e^{-\lambda t^{\gamma}}, \quad t > 0,\ \lambda > 0,\ \gamma > 0$$

Funkcja hazardu

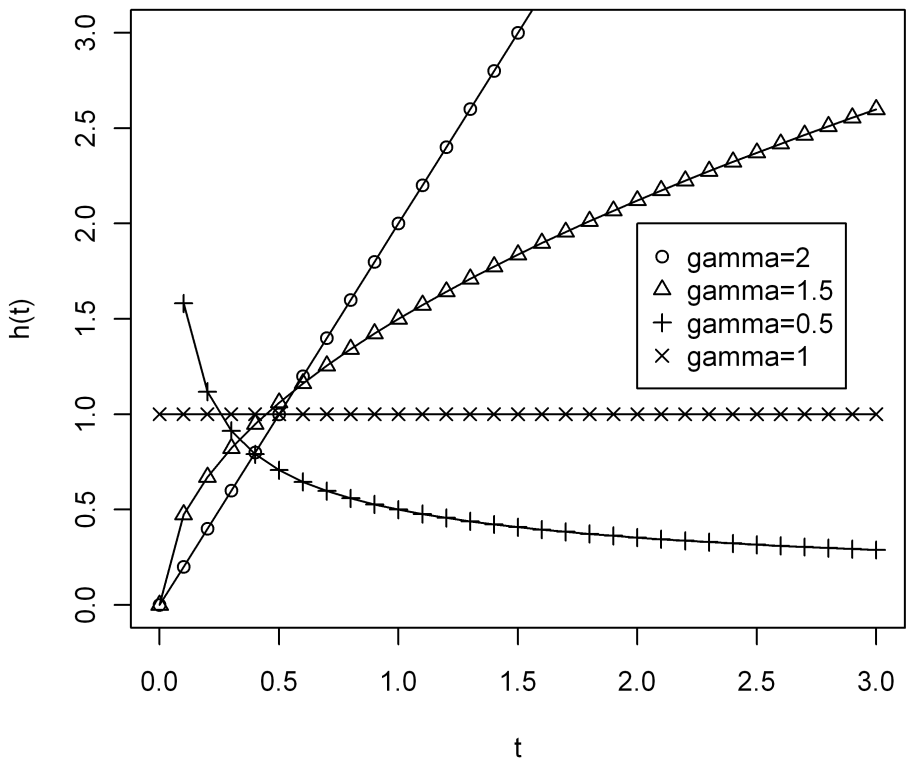

Rozkłady prawdopodobieństwa charakteryzujące czas życia T

Rozkład Gamma

$$f(t) = \frac{\lambda^{\gamma} t^{\gamma-1} e^{-\lambda t}}{\Gamma(\gamma)}, \quad t > 0,\ \lambda > 0,\ \gamma > 0$$

Funkcja hazardu

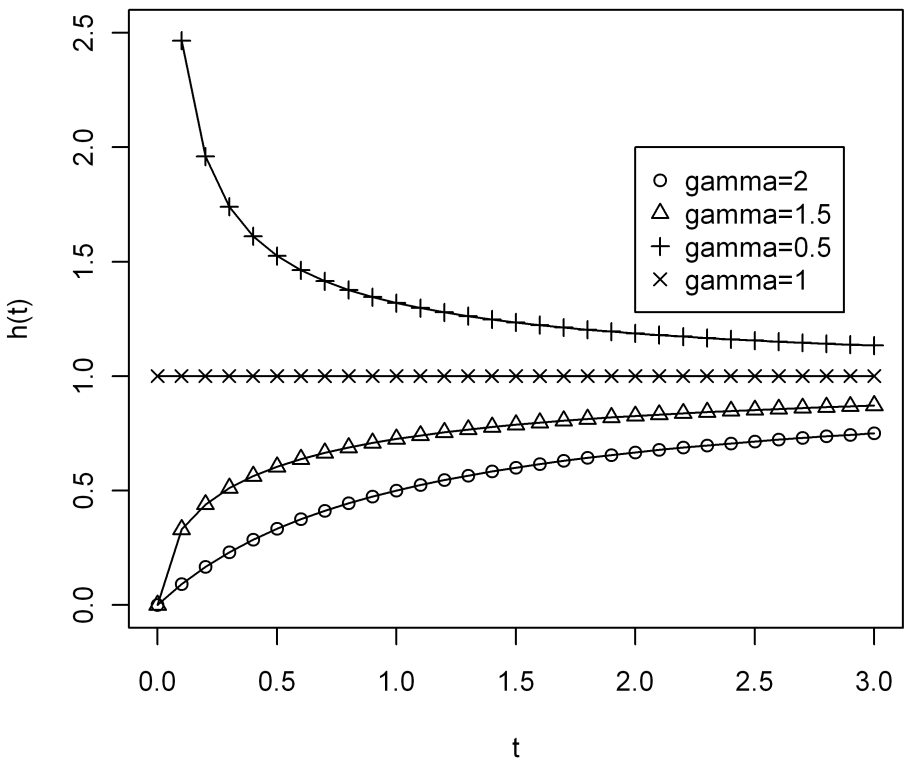

Wpływ leku na remisję raka

Przeprowadzono eksperyment w celu określenia efektu leku na czas remisji raka. W eksperymencie wzięło udział dwudziestu jeden pacjentów. U sześciu pacjentów zaobserwowano czas remisji. Pozostałych dwunastu dostarczyło dane cenzurowane losowo (prawostronnie).

```
-------------------------------------------------------------
R: Wprowadzenie danych
> czas=c(4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,16,17,19,20,22,23,25,32,33,34,35)
> status=c(1,1,1,0,1,0,1,0,0,1,1,0,0,0,1,1,0,0,0,0,0)
> Surv(czas,status)
4   5   6   7+  8   9+ 10  11+ 12+ 13  16
         17+ 19+ 20+ 22  23  25+ 32+ 33+ 34+ 35+
-------------------------------------------------------------
```

Oszacowanie nieparametryczne

```
-----------------------------------------------------------
remisja=survfit(Surv(czas,status)~1)
plot(remisja,conf.int=T,main="Krzywa przetrwania")
-----------------------------------------------------------
```

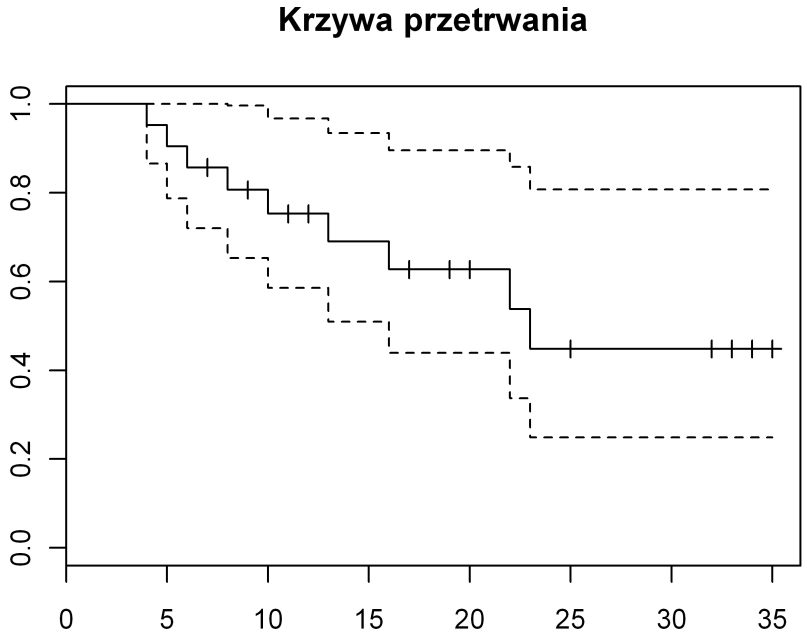

Czy lek ma istotny wpływ na remisję raka

Obserwujemy czas remisji raka (w tygodniach) dwóch grup pacjentów. Jedna z grup otrzymuje placebo.

```
>library(MASS);library(survival)
>data(gehan)
> attach(gehan)
> Surv(time,cens)
 [1]  1  10  22   7   3  32+ 12  23   8  22  17
[12]  6   2  16  11  34+  8  32+ 12  25+  2  11+
[23]  5  20+  4  19+ 15   6   8  17+ 23  35+  5
[34]  6  11  13   4   9+  1   6+  8  10+
> table(treat)
treat
   6-MP control
     21      21
```

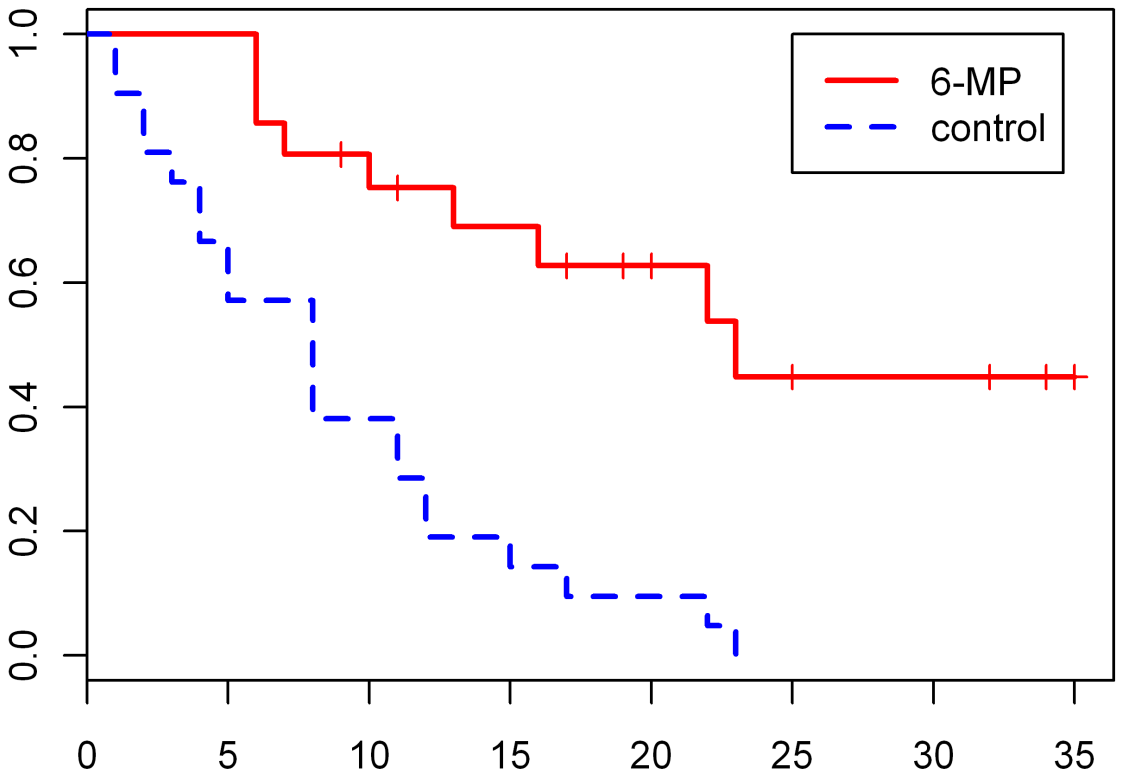
6-MP
control
0.0
0.2
0.4
0.6
0.8
1.0
0
5
10
15
20
25
30
35

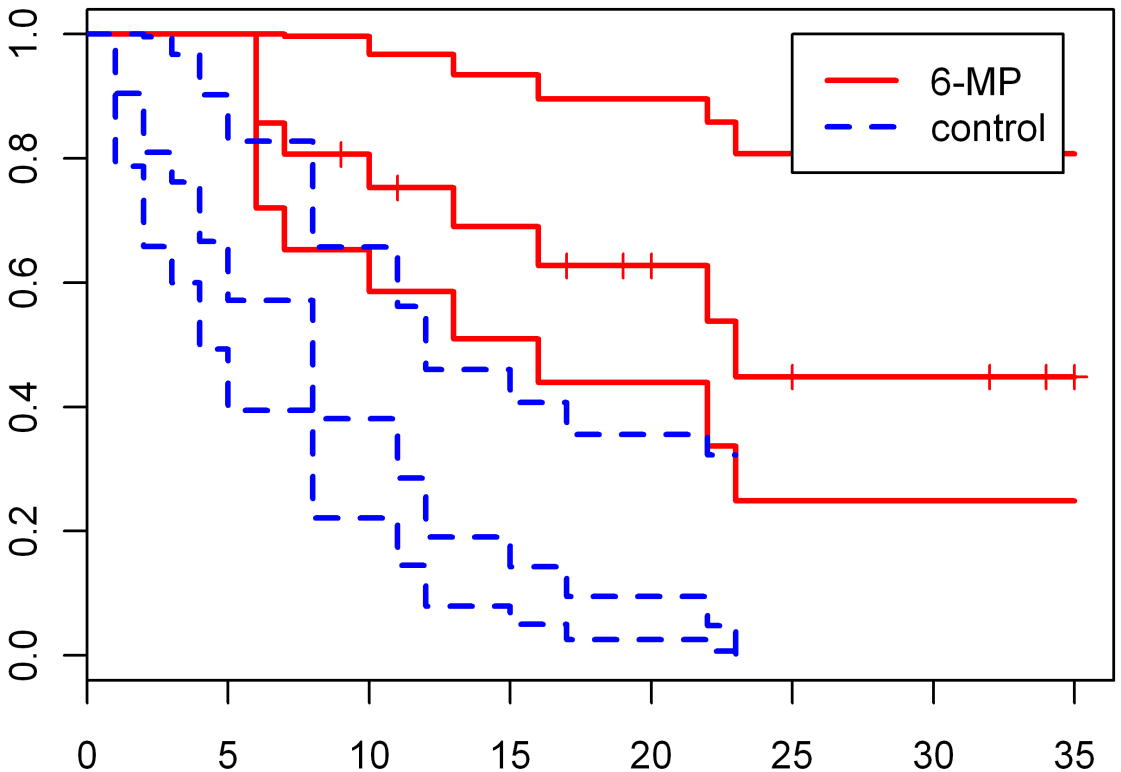
6-MP
control
0.0
0.2
0.4
0.6
0.8
1.0
0
5
10
15
20
25
30
35

Sprawdzenie, czy są różnice między grupami

```
> survdiff(Surv(time, cens) ~ treat, data = gehan)
Call:
survdiff(formula = Surv(time, cens) ~ treat, data = gehan)

                N Observed Expected (O-E)^2/E (O-E)^2/V
treat=6-MP     21        9     19.3      5.46      16.8
treat=control  21       21     10.7      9.77      16.8

 Chisq= 16.8  on 1 degrees of freedom, p= 4.17e-05
```

Jest istotna różnica

Modele parametryczne

Model parametryczny (przykłady)

$$\ln(T) = \beta^T x + \sigma \ln(E)$$

$\sigma-$ parametr skali
$x-$ wektor cech objaśniających
$\beta-$ wektor parametrów
$E-$ zmienna losowa z rozkładu wykładniczego

W zależności od rozkładu zmiennej losowej E rozróżniamy modele, np: Weibulla, Wykładniczy (wtedy $\sigma = 1$)

Modele parametryczne

Model Weibulla dla poprzedniego przykładu

```
> remisja=survreg(Surv(time, cens) ~ treat, data = gehan)
> summary(remisja)

Call:
survreg(formula = Surv(time, cens) ~ treat, data = gehan)
              Value Std. Error     z        p
(Intercept)   3.516      0.252 13.96 2.61e-44
treatcontrol -1.267      0.311 -4.08 4.51e-05
Log(scale)   -0.312      0.147 -2.12 3.43e-02

Scale= 0.732

Weibull distribution
Loglik(model)= -106.6   Loglik(intercept only)= -116.4
        Chisq= 19.65 on 1 degrees of freedom, p= 9.3e-06
Number of Newton-Raphson Iterations: 5
n= 42
```

Porównanie modelu Weibulla z modelem nieparametrycznym

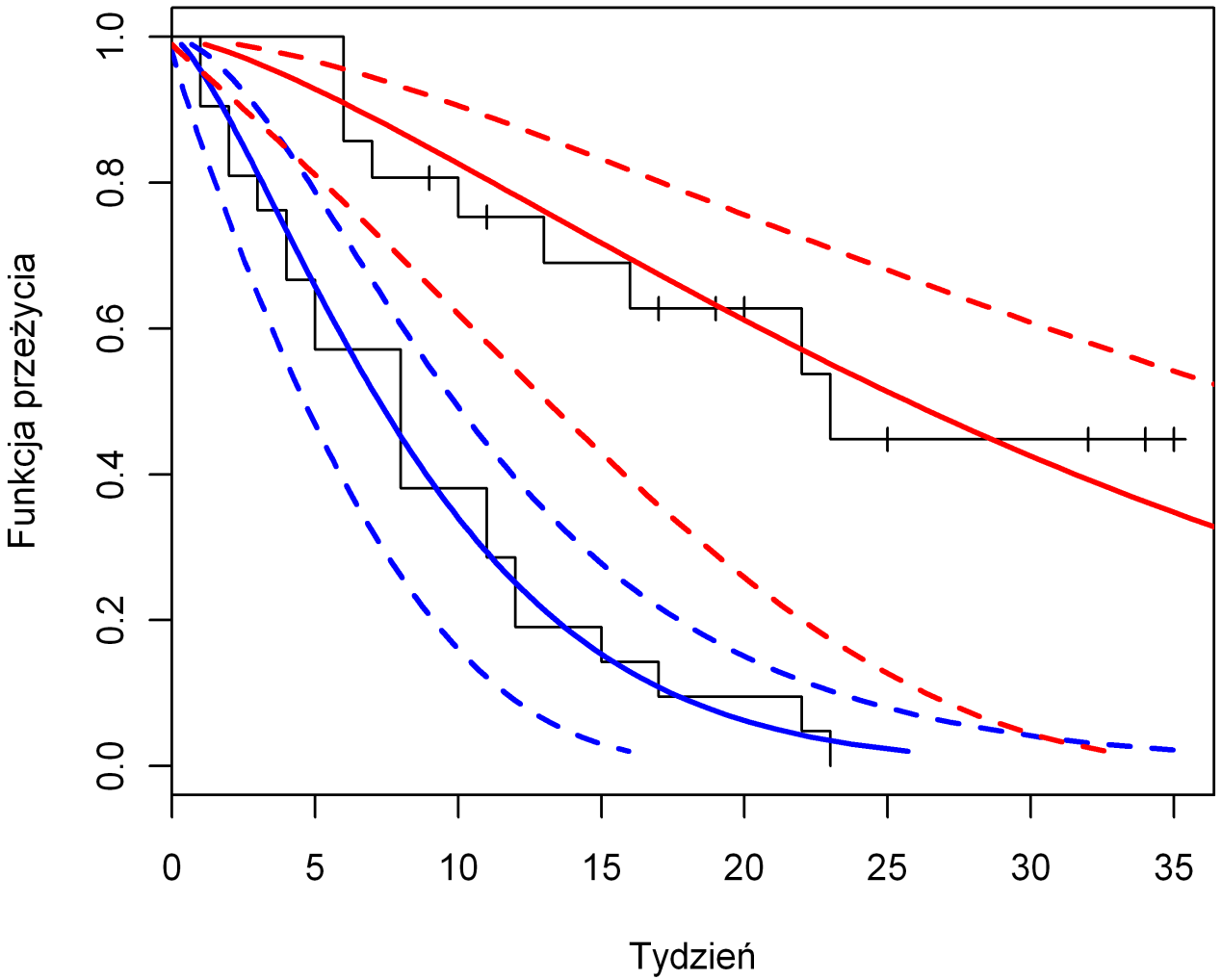

Model proporcjonalnego hazardu Cox'a

Model

$$h(t) = h_0(t) \exp(\beta^T x)$$

$x-$ wektor cech objaśniających
$\beta-$ wektor parametrów
$h_0(t)-$ bazowa funkcja hazardu (nieznana); dla $x = 0$

Model proporcjonalnego hazardu Cox'a dla poprzedniego przykładu

```
> remisja=coxph(Surv(time, cens) ~ treat, data = gehan,method="exact")
> summary(remisja)

  n= 42, number of events= 30

               coef exp(coef) se(coef)     z Pr(>|z|)
treatcontrol 1.6282    5.0949   0.4331 3.759  0.00017 ***
---
             exp(coef) exp(-coef) lower .95 upper .95
treatcontrol     5.095     0.1963      2.18     11.91

Rsquare= 0.321   (max possible= 0.98 )
Likelihood ratio test= 16.25  on 1 df,   p=5.544e-05
Wald test            = 14.13  on 1 df,   p=0.0001704
Score (logrank) test = 16.79  on 1 df,   p=4.169e-05
```